

המזרחי

זממה של הסוכנות לא הי' בר בצוע, אלמלא העמדה הדורפרצופית שבה נקט „המזרחי“ בכל השתלשלות ענין ילדי טיהרן על כל שלביו. לו ראתה הסוכנות לפני' חזית אחידה של היהדות החרדית, או יותר נכון, לולא נמצא מפלגה המתימרת לדבר בשם התורה, שהסוכנות יכלה לסמוך על נאמנותה העיוורת ועל נכונותה לחפות על כל מעשיו, כי עתה לא היתה לשכת עליית הנוער מרהיבה להתגרות בדעה הקהל בא"י ובחו"ל והיתה נאלצת להכנע לדרישתו. אגודת ישראל העריכה מיד את הסכנה הצפויה למלחמתה על חנוך דתי לכל הילדים, אם תהי' הסוכנות נעזרת על ידי מפלגה הקוראה לעצמה דתית. לפיכך הגיעה אגו"י לכלל הכרה, כי יש לשכח הפעם את כל הבדלי ההשקפות בעניני הדת והחנוך הקיימים בינה ובין „המזרחי“ ולהתאחד במערכה זו על יסוד מצע משותף. להלן יתברר איך נכשלו מאמצי האחד ואיזה תפקיד מלא „המזרחי“ בכל הפרשה הזאת.

ההתעלמות

בגליון „הדרך“ מיום י"א חשון הופיע מאמר המערכת, מאת מ. ש. המאמר הראשון „אל תחטאו בילד“ שעורר לעמידה על משמר גורלם הרוחני של הילדים בטיהרן, העומדים לעלות ארצה. מאז לא ירדה שאלה זו מעל במת' עתוני אגו"י „הדרך“, וה„קול ישראל“. ביום י"ג כסלו כנסה אגו"י בת"א אסיפה פומבית שהיתה מוקדשת לידיעות הזוועה על טבח היהודים באירופה ולענין ילדי טיהרן. „הצופה“ השמיט מבין ההחלטות שפרסם, את כל אלה שהכילו דרישה לחנוך דתי בשביל הילדים מטיהרן. אסיפה שני' בענין זה התקיימה בר"ח טבת בת"א. „המזרחי“ עדיין המשיך בשתיקתו, הוא ובטאאנו „הצופה“, למרגת שבמאמר: „שוב באותו ענין“ שנתפרסם ב„הדרך“ מיום י"ח מרחשון כתב מ. ש.:

המזרחי אינו פוצה פה, לא הוא ולא בטאאנו. כנראה רצוהו כנהוג בכמה אחוזים של ילדים אשר יסמרו לפקוחו ובוה הגיחו את דעתו.

רק לאחר שאגודת ישראל פתחה באמצעותו של הרה"ג הרצוג במו"מ עם „המזרחי“ על שתוף פעולה בענין ילדי טיהרן, פרסם הרב מ. ברלין ב„הצופה“ מיום ז' שבט מאמר על ענין הילדים. ראשי המזרחי לא הגיבו, שתקו והשתיקו את

הידיעות שקבלו עד שפרסמה עתונות אגו"י את הפרטים שנתקבלו במשרדי אגו"י על מצב ההעברה על דת השורר במחנה הילדים בטיהרן.

בנאומו במושב „הפועל המזרחי“ ביום י' תמוז אמר מר משה שפירא :
 („הצופה“ י"ג תמוז :

במשך כל הזמן לא קיבלנו מהרבנים הפליטים שעשו בטהראן כל תלונה על המצב הדתי במחנות הילדים. בשמונה עשר בדצמבר נתפרסם בשבועון „הדרך“ מכתב מרב אחד על מעשי כפייה נגד הילדים הדתיים במחנות. מיד שלחתי על ידי שליח מיוחד שיצא בו ביום לטהראן מכתב להנהלת המחנות ודרשתי בירורים. בשני ביאנואר עזבו הילדים את המקום בדרכם לא"י. בינתיים קיבלתי תשובה, שאין קורטוב של אמת בשמועות והוסיפו, שהמפקח על המחנות הרב ד"ר הירשברג עלה לארץ והוא ימסור גילוי דעת בעניין זה. בו בזמן נתקבלו מכתבים מרבנים פליטים בטהראן והם לא הזכירו את העניין הדתי.

על כן ענה לו מר ורפל באותו מושב („במשורר“ י"ט תמוז) :

הרב מ. הגר מסונובין, מורחי ותיק, שבעודנו בטהראן הודיך את מנוחתם של מוסדות „המזרחי“ בידועותיו המדהימות על המצב הדתי במחנה הילדים שם. אחת ברור : כבר או לא עמדנו על הגובה. מתפקידו של נציגנו במחלקת העליה של הסוכנות היה להתעניין יותר במצב העניינים ולא להסתפק בידעות מקורות ומקצועות.

המשא ומתן עם המזרחי

כאמור תווך הרה"ג הרצוג במו"מ שבין אגו"י ו„המזרחי“. בענין זה התקיימו שבע פגישות אצל הרה"ג הרצוג, וב"כ „המזרחי“ דחו את כל הצעות אגו"י, שדרשה לקבוע עם ההסכם על שתוף הפעולה, גם את צורת חלוקת הילדים. דרישה עקרונית זו היתה הכרחית. ע"י לשכת עליית הנוער היתה קיימת ועדה דתית שהיא מורכבת כולה מאנשי „המזרחי“ ומבלי להתחשב באגו"י ה' מספרים לידה את גורל הילדים הדתיים. כך ה' יוצא, שכל שתוף הפעולה ה' מחזק את עמדתו של „המזרחי“ בלבד, ומעביר את כל הילדים הדתיים לרשותו. מכיון שאגו"י לא יכולה להסתפק בחנוך של „המזרחי“, לא יכלה גם להסכים לאפשרות שכזאת, ולמין חלוקת עבודה כזו, שתהא אגו"י מעוררת ומזעיקה את דעת הקהל נגד מזימות לשכת עליית הנוער ו„המזרחי“ מקבל אחר כך את הפרס בעד מתינתו ושתיקתו. מה היו הצעות אגו"י? הצעתה הראשונה היתה, לחלק את הילדים חצי על חצי בין אגו"י ובין „המזרחי“. בפרק א' הוכחנו על סמך מספרים סטטיסטיים, כי החנוך של „המזרחי“ בפולין ה' מהנה 7% בלבד מהחנוך החרדי בכלל ורק 14% ביחס לחנוך האגודאי הרשמי. ה' זה אם כן ויתור גדול מאד מטעם אגו"י. „המזרחי“ דחה את ההצעה הזאת הצעתה השני' של אגו"י היתה למסור כל ענין חלוקת הילדים לידי שלשה רבנים דתיים : הרה"ג כהנימן מפוניבז' מטעם אגו"י, הרה"ג הרצוג מטעם „המזרחי“, ושלישי, ששני הרבנים הנ"ל יסכימו עליו. גם הצעה זו נדחתה ע"י „המזרחי“. אגו"י הוסיפה וויתרה על ויתורי' והציעה הצעה שלישית — ועדה של שלשה רבנים אחד מטעם אגו"י ואחד מטעם „המזרחי“ והשלישי הרה"ג הרצוג כמכריע. גם הצעה זו נדחתה ע"י „המזרחי“. דחית כל שלשת ההצעות הוכיחה ברורות מה הן כוונות „המזרחי“ לגבי חלוקת הילדים.

ב"הצופה" מיום כ"ב אדר ב' מסביר הרב נויפלד משום מה דחה "המזרחי" את ההצעות האלה :

"נכון, שלא הסכמנו לשתי ההצעות של ה"אגודה" לא יכולנו להסכים להן. שים ציבור אינו יכול להתכחש לישותו העצמית. ובהצעתה האחת של ה"אגודה" היתה משום התעלמות והתכחשות לעבודת "המזרחי" בארץ במשך תקופה של כמה עשרות בשנים. איך אפשר לפסוע מסיעה גסה על כל אותה התקופה המלאה מעשים, סבל, זלזול, עבודה, השקעת אמצעים כספיים ענקיים, זיעת אפיים, קרבנות, חלוציות לאין גבול ; יצירות רבות לתפארת ולכבוד של היהדות הדתית ; הקמת מוסדות, יישובים, מושבים קבוצות ; יצירת התיישבות חקלאית דתית ; תנועת עבודה דתית, בוניני חינוך בעיר ובכפר — וכל זה בהתמסרות נפשית לאין קץ במשך כל התקופה הזאת, שבה עמד "המזרחי" ותנועת הנוער ותנועת הפועלים שלו יחדים בכל העבודה הענקית הזאת לכל שטחיה הרבים כלום על זה אפשר לפסוח לדון להתכחש ? מהעובדה הזאת להתעלם ומה פירוש ההצעה, שה"אגודה" תקבל ילדים שווה בשווה עם "המזרחי", אם לא התכחשות והתעלמות מכל אותה תקופה ומכל אותה העבודה והיצירה של "המזרחי" להקלסת האיש, הנוער והמחשבה הדתית בארץ ?

גם ההצעה השנייה, למסור את הדבר לחעדה של רבנים, לא היתה מתאימה להענין. כלום יש כאן דבר של בירור הלכה ? משום צורך עיון בגדר של שאלה ?

וכך גם הסביר בישיבת הוועד הראשי של "המזרחי" ("הצופה" י"ד אייר) הנאי ראשון שהעמידו — למסור להם חמישים אחוז מהילדים הדתיים. כמובן, לא היה "המזרחי" יכול להסכים, לבטל עצמו ולעשות לאין ארבעים שנות עבודתו בבנין הארץ.

הרי ש"המזרחי" דחה את הצעת אגו"י לחלק את הילדים, באותה טענה שטענת הבלתי דתיים לגבי היהדות הדתית, דהיינו : שאין לחלק את הילדים בהתאם למוצאם ורצון הוריהם אלא בהתאם ליחס הכוחות התופסים מקום בחקלאות הארץ-ישראלית, בעצם התפארות זו של "המזרחי" על "ארבעים שנות עבודתו", התפארות שאין היא. הנה מה שכותב מר א. סימון מפעילי עלית הנוער של "המזרחי" הראשונים, ב"הארץ" מיום ב' תמוז במאמרו "תורת החינוך הציוני לאור שאלת ילדי טיהראן" :

כך מסתבר, ש"ארץ ישראל העובדת", דהיינו הפועלית, היא חפשיה במעשיה ברובה הגדול וכשהוכן יסודו של מפעל "עלית הנוער" בשנת 1932, יכלו אנשי הסתדרות העובדים לדבר חינוך על קליטת אלף ילדים, בזמן שאנחנו קומץ אנשים קטן, שעסק ביסוד, עלית הנוער הדתית" דברנו על 20 צעירים שיכנסו אל הקיבוץ הדתי והיחידי שהיה קיים אז, אל קיבוץ רודנס. המצב חוקן מאז בהרבה ביחוד על ידי שיתוף פעולה מתמיד ונאמן בין הגברת, סולד ועיווריה ובין פעילי היהדות הדתית והציונית בארץ ומדינה לה.

לאמור : עד עלות היטלר לשלטון לא היו ל"המזרחי" בא"י יותר מעשרים מקומות קליטה בקבוץ היחידי הקטן שלו. הצעתה השני של אגו"י על מסירת הענין לידי רבנים, נדחתה בטענה, שאין זה מענינם של הרבנים והנהגה דרישה זו, שהיו רבני ישראל המכריעים בשאלת חנוכם של יתומי ישראל, הפכה כיום

לדרשתם של כל היהודים שומרי התורה בארץ ובחו"ל. בשיחה עם הרה"ג הרצוג
שהתפרסמה ב"היסוד" מיום י"ג ניסן אמר הרה"ג הרצוג:

ועד דבר על להגיש כהגשה מובלסת ובהתעמק מיוחדת: כמה מנוחכת
ומכאיבה כאחם היא הצעה האומרת שאין לרבנים וגדולי התורה לתחת דעה בענין
ילדי טהוראן, סדורם וחונכם. להפסיק לפי דין התורה הבית דין הוא אביהם של יתומים.
ורבני ישראל הם האפסטרופסים והאחראים לחונכם של יתומי ישראל ומחובתם לתחת
דעה ולפסוק בהחלט בענין חיוני כזה.

בשיחה שהיתה להרה"ג הרצוג כעבור זמן עם מר בן גוריון אמר הרב כי
עצם העובדה שאגו"י הסכימה למסור את סדור ענין ילדי טיהור לסמכותו מוכיחה את
צדקת עמדתה. מר בן גוריון ענה על כך שאכן נעשה עול לאגרי הפעם.

בשיחה עם הרה"ג טולידנו שנתפרסמה ב"ידיעות אחרונות" מיום ה' סיון
אמר הרב:

מה שנוגע ליתומים, הרי ידוע ש"בית דין אביהם של יתומים". ואם הרבנים
הראשיים לא יהיו אחראים לחנוך היתומים העולים, הרי יהיו חוטאים כלפי החוק היהודי
ועתידם של יתומינו.

על שאלתי, כיצד יש למנוע מהדורה חדשה של פרשת ילדי טיהור בפי שנתגלות
לענין הישוב, השיב כ"י הרב, שהוא הציץ, שמועצת הרבנים המורחבת תשלח שני
נציגים בלתי מסלגתיים לשתי הוועדות שעל יד הסוכנות היהודית והגב' סולד, המספלות
בעלית הנוער. שני הנציגים הנ"ל יעמדו בקשר מתמיד עם מועצת הרבנים בענין חלוקת
הילדים. וכך ימנעו את חדירת ההשפעה החילונית בין הילדים שיעלו ארצה בעתיד.
ההצעה זו באה הסכמתה של כל מועצת הרבנים, פרט לנציג הסוכנות היהודית, מר משה
שפירא.

ברוח זו נתקבלו גם ההחלטות בכנוס רבני הצפון והדרום, שהתקייסו ב"א
ביום י"א סיון (ההחלטות מתפרסמות בפרק ח').

מה היתה הצעתו הנגדית היחידה של "המזרחי"? הרב נויפלד כותב במאמרו
הנ"ל:

הרי אנו אמרנו מהרגע הראשון, אשר ודרוש שיתוף פעולה על כל החזית ונשאיר
את ענין החלוקה לאחר שיכוררו הדברים ויש לקחת, שנגיע לתוצאה חיובית בענין זה
דחוק מתוך שיתוף פעולה.

זאת היא הצעה מתחמקת מכל התחייבות ברורה, שאינה נותנת שום ערובה.
גם הרה"ג הרצוג לא הצליח להשפיע על "המזרחי" לבא עם אגו"י לידי
הסכם, אבל הכריח אותם להוועץ משותפת בפני הסוכנות. ביום א' אדר א' התקיימה
פגישה בין נציגי היהדות החרדית וראשי הסוכנות. השתתפו: הרה"ג הרצוג;
מטעם אגו"י הרב י. מ. לוי, הרב איזנשטט, ד"ר יצחק ברויאר, מטעם "המזרחי";
הרב נויפלד, מר י. פרבשטין וד"ר וולמסברג. מטעם הסוכנות: גב' סולד, ד"ר
לנדויאר, מר גרינבוים, מר קפלן, מר שפירא והרב פישמן. הרה"ג הרצוג דבר
דברים נוקבים ונלהבים והודה עם עמדתה של אגו"י בשאלה זו. הכריח
כי עוזבי התורה הם בעיניו כחולי מחלת רוח מדבקת, ועל כן חלילה למסור להם

את הילדים. הוא לא ירתע מלהזעיק את כל העולם היהודי, את כל הנשים המדליקות נרות שבת ולספר להם מה זוממים לעשות בילדים. על פגישה זו ספר הרב פישמן במסיבת העתונאים ("המשקיף" מיום כ"ז אייר):

ובנאומו התלהב הרב הראשי "יותר מדי" ודרש מתן חנוך דתי לכל ילדי סיהרן. ואיים שאם לא ישמעו בקולו, ידאג שגם הממשלה הפולנית לא תתן את התמיכה החדשה שהיא נותנת עבור כל ילד מפליסי סיהראן.

הרב פישמן ביקש את רשות הדיבור והסתייג מדברי הרב הרצוג. בנמקו שאין צורך להכניס בלתייהודים לזיכוחינו הפנימיים. פתאום קם ר' י. מ. לזין מראשי "האגודה" בטענה כאשר הרב פישמן העליב את הרב הראשי. הנאם ראה בכך פרובור קציה ולאוח משה עזב את הישיבה.

מאותו יום נהל הרב פישמן פעולת הסתה נגד אגו"י בסוכנות. מר דובקין, חבר הנהלת הסוכנות מסר לב"כ אגו"י, כי הרב פישמן, הזהיר את הסוכנות שלא תמסור ילדים לאגו"י, בבקרו בישיבות נוכח לדעת, כי כל הילדים והבחורים הלומדים שם, הם שונאי ציון וזה הוא חנוכה של אגו"י.

בין ראשי "המזרחי" נמצאו אחדים, אשר רגש האחריות שלהם כלפי הילדים, הי' חזק יותר מהקנאות המפלגתית ואלה השתדלו לשכנע את חבריהם להקים חזית אחידה עם אגו"י ולהסכים להכרעת הרבנים, אבל שואפי ההסכם היו מעוטים. גברה ידם של המרוצים. המו"מ עם אגו"י נפסק. בלי כל תוצאות. "המודיעין", חוזר פנימי לפעילי "הפועל המזרחי", מוסר בחוברת הראשונה, קטעים מתוך הדיון, שהתקיים בישיבת הוועד הפועל של "הפועל המזרחי" בהשתתפות נציגי המרכז העולמי והוועדה הארצית של "המזרחי" והוועדה לעלית נוער דתי:

מ. שפירא: לפני הגיעם של ילדי סיהראן ארצה היו דיונים משותפים בין המרכז העולמי של המזרחי והאגודה בדבר שתוף פעולה מסויים. שני הצדדים חשבו לרצוי כי הורישות כלפי המוסדות הדתיים משותפות ושירגישו שמצד היהדות החרדית אין גישה המלגתית אלא כללית, והיהדות הדתית ובראשה הרבנות הראשית, דורשים שהילדים מסייהרן יקבלו חנוך דתי. ואמנם העמדה המשותפת עשתה רושם חזק על המוסדות שיחפשו דרך למצוא פורמולה אשר תספק את היהדות החרדית. לאחר הופעת משלחת — שהיתה מורכבת מהמזרחי, האגודה והרבנות הראשית — בפני הנהלת סוכנות, נתקבלה החלטה שנתפרסמה בינתיים, ולפיה נקבע כי ביחס לילדים עד גיל 14 — יקבע מוצאם המשפחתי ואת המסופקים — יעבירו לחינוך דתי. עתה, כאשר צריכים להוציא לפועל את ההחלטה — נתעוררה שאלת חלוקת הילדים במוסדות והאגודה מציעה לחלקם מחצית על מחצית. היא טוענת שרוב הילדים הדתיים — מוצאם ממשפחות אגודאיות אלא שהיא מכירה בזכויות המזרחי והפיהמיז ומסכימה שגם החינוך המזרחי והפיהמיז יקבלו 50%. המזרחי הציע שהאגודה תקבל את הילדים אשר לפי מוצאם ידוע שהם ממשפחה אגודאית ומספר הילדים האלה אינו מועט. בינתיים מחכה הצד השלישי לכך, שהמזרחי והאגודה יסתכנו ביניהם לטובתו.

ש. י. שרגאי: מה יהיה אם לא יושג הסכם בין האגודה והמזרחי — האם זה יביא להעברת הילדים לחנוך חפשי? ובמקרה שלא יושג הסכם — האם סיכויי האגודה לקבל יותר ילדים?

א. קסטנבוים : אם גם נניח שנבוא לידי הסכם עם האגודה — הרי אין לה מקר-
מות קליטה מספיקים ?

מ. אונא : איך אפשר בכלל לנהל מו"מ עם האגודה, במקסימה אותנו, תוך המו"מ,
ב"קול ישראל". באופן זה גם וחרף ?

א. מ. גנכובסקי : מה פירושה של החלטת הנהלת הסוכנות על "חינוך לאומי" ?

מ. שפירא : מקומות קליטה אין לאגודה הרבה אולם האגודה תתקבע שיכירו במוסדות
מסוימים (הכונה לישיבות — המערכת) במקומות קליטה מתאימים. ב"חנוך לאומי"
הכוונה לשפה העברית ושלא יטיפו נגד הציונות. אם לא נבוא לידי הסכם — יהיה צורך
בהכרעת הועדה לעליית הנוער שע"י הסוכנות.

ה. מרשבסין : כדאי לציין שהאגודה הציעה להרכיב ועדה רבנית לקביעת מוצאם
המשפחתי של הילדים ועל המסופקים תבוא הכרעת הרב הרצוג, אנו לא הסכמנו להצעה
זו, לדעתי יש לקבל הצעה זו.

מ. שפירא : האגודה הציעה, כי ילדים שלמעלה מגיל 14 יפתרו לפי מקומות
הקליטה והרוצים בחינוך מקצועי, לפי מקומות הקליטה של המוסדות האלה.

הרב א. גייפלד : לדעתי אנו צריכים לחמוך בעמות האגודה בדבר הרחבת
המושג של מקומות קליטה על ישיבות. שיתוף פעולה עם האגודה בשטח זה רצוי כי
מזה עלולה לצמח התקרבות כללית. אולם לא בעד כל מחיר.

א. מ. גנכובסקי : אני רואה בברכה את התלהבות האגודה לענין הילדים והריני
תומך בהצעת הרב גייפלד, בתנאי שהחינוך שיתן על ידי האגודה לילדים יהיה דתי-לאומי.
ג. עמינח : האגודה פועלת על יסודות מתנגדים לדעת ישראל וליסוד הציוני
שבמהותו האידיאולוגית ואסור לנו למסור לידיה חינוך ילדים שסופם להיות אנטיציוניים.
רק אלה שמוצאם האגודאי ודאי — וכן אלה שנתחנכו ברשת החינוך של האגודה אפשר
למסור לחינוך האגודה.

א. ב. גינסברגר : יש ערך רב לשיתוף פעולה בין המזרחי והאגודה בשטח זה
והשיתוף הזה עלול להביא תועלת נוספת. אינני מפקד שהילדים אשר יתחנכו על ידי
האגודה יברחו לחו"ל. יש איפוא להמשיך במו"מ, אולם אין להסכים בשום אופן לחלוקה
של 50%.

פ. רוזנבלט : אני מתסלא על כך שמתעלמים לגמרי מהמוסד המסל זה שנים
רבות בעליית הנוער הדתי. הלא הוא המוסד הנקרא "הועדה לעליית הנוער הדתי". המוכר
כנציג היהדות הדתית כולה ולא רק כנציג המזרחי והסוהמ"י. במשך הזמן שאנו עוסקים
בעליית הנוער הדתי — טיפלנו בנוער דתי מכל החוגים. לדעתנו העמדה צריכה להיות
שמוסירים לאגודה רק יוצאי משפחות אגודאיות מובהקות.

ד"ר חלפסברג : ההיאבקות בין המזרחי והאגודה היא היאבקות יסודית על
ההשפעה בקליטת הנוער הדתי וסידורו ואל לנו לשכוח את יעודנו כתנועת התחיה
הדתית. אינני מאמין שהאגודה הוסיפה הרבה תוקף למלחמתנו והישיגנו שבאה לידי
ביטוי בהחלטה הנ"ל של הנהלת הסוכנות. ההישג הזה הוא תוצאה ישירה מטיפולנו
המוצלח בעליית הנוער הדתי זה כמה שנים. אל נשכח את הלקח שקבלנו מהאגודה בחו"ל.
עלינו לעמוד על כך שבאות קליטה תינתן למקומות קליטה חלוציים (ז. א. לישיבות לא
— המערכת) עם זה עלינו לדון בכובד ראש על הרחבת מקומות הקליטה שלנו.

ש. א. שרבי: אסור לנו להפריז בניגוי האגודה על גישתה לשאלת הילדים וניצולה את הענין. היא עושה זאת בהתאם להשקפתה. גם עלינו אומר השמאל, כי הדת משמשת לנו כסות לצרכי המפלגה. עלינו להתנגד לה מתוך השקפתנו או על ארץ ישראל ואחדות האומה.

י. ברנשטיין: האגודה לא השתנתה ועל ידי גישתנו המחורשת אנו עוזרים לה ליהפך לכות האגודה רוצה לעשות. "עסק" מענין הילדים ואינני מוצא שום נימוק שיחייב אותנו לחרת לאגודה. ההנחה הראשונה צריכה להיות כי שום ילד דתי לא יכול לידם בלתי דתיות. כפי ששמענו 500 מתוך הסתייג הם מבתים דתיים. מהמספר הזה עלינו לקבל את המספר שבדינו לקלוט. את היתר גמסור לאגודה. במרינצים אפשר להסכים שימסרו לאגודה רק ילדי חברה או במדה שלא יססיקו לנו מקומות קליטה.

מ. אונא: הצורך בהסכם עם האגודה — לא ברור לי עדיין, מכל מקום נראה לי, שאל לנו להגביל את המושג של מקום קליטה.

י. לסלוי: אני מוצא שהאגודה עזרה בענין הילדים בו בזמן שתמיד מנצלים את האגודה נגדנו. חשוב מאד שהיחסים בינינו ימשיכו להיות טובים ויש להתמסב עם הרצון של אבות הילדים.

א. קסטנבום: ענין הילדים מזכיר את ענין הסרטיפיקטים בחו"ל. ישנם בארץ הרבה ילדים ערבים ואין מי שישים אליהם לב אלא שכאן רואים הרבה חוגים. "עסק" אנו הקימונו את המוסד לעלית הנוער לפני הרבה שנים מתוך גישה רצינית לענין ואל ניתן יד לאלה הרוצים להרחיח מהדבר ריח מפלגתי. לדעתי אין להסכים לחלוקה לפי אחוזים.

ד. אינסרלינגטור: חשוב להרגיש, כי שטח הפעולה של עלית הנוער אינו מוגבל רק כלפי המזרחי.

מ. שפירא: אילו היינו זוכרים תמיד את היחסים הביךמפלגתיים, מה שעוללו לנו לא היינו יכולים להגיע ללשכה הכללית וכו'. הוא הדין ביחס לאגודה. עלינו לשכוח את יחסי אגודה — מזרחי מחו"ל, כי בינתיים נשתנו פניהם של הרבה דברים. הריזברה הדתית בחו"ל אינה קימת במדה רבה לדאבונו, ועלינו לחפש דרך ליצירת יחסים עם "החוגים הדתיים הקרובים לנו. שום אוריינטציה כלפי איזה שהוא אירגון חילוני — לא תביא לנו גפשות. האגודה מהנה פקטור בישוב ועלינו לשכוח מה שהיה בינינו בעבר. עובדא היא, כנראה, שחלק ניכר מהילדים בא ממשפחות אגודאיות, אני מציע, איפוא, שנתחשב עם המוצא המשפחתי והחינוכי. המסופקים — יועברו לנו. אם האגודה לא תחתר על המסופקים — נעמיד את שאלת המסופקים לבירור נוסף. גם אני סבור שעלינו להשיג גם לישיבות זכויות של מקומות קליטה.

הוחלט: להסכים שימסרו לאגודה ילדים שידוע עליהם כי הם באים ממשפחות או בתריסר אגודאיים.

בישיבת ראשי "המזרחי", שהתקיימה ביום ח' אייר אמר מר משה שפירא: "ההיסטורי" לא תסלח ל"מזרחי" את החטא הגדול שלא הגיע עם אגודי ליד הסכם בענין ילדי טיהרן.

"הצופה" מיום י"ג תמוז מוסר את דבריו של מר משה שפירא בישיבת מרכז הפועל המזרחי:

משום טעותם של חברינו בוועד לעליית הנוער הדתי, שהודיעו בבית ראש הרבנים על הסכמתנו למסור לחינוך ה"אגודה" רק ילדים מהורים "אגודאים", ולא אלה שלמדו בבתי הספר של מפלגה זו. על ידי כך נפסק המשא ומתן בינינו לבין "אגודת ישראל".

שני כיוונים קיימים ביחס ל"אגודת ישראל": (א) בימי חרדות אלה יש לשמור עד כמה שאפשר על שלום בית בארץ ישראל וביהדות החרדית; (ב) אסור לחתור אף על קיצו של יו"ד למפלגה זו. לדעתי יש למסור חניכי בתי הספר של ה"אגודה" לרשותה ולא למתוח את היחסים בינינו לבניה. אין אנו יכולים לקחת היום לעלייה מאנגליה ואמר ריקה — הרינו צריכים לבנות את ארץ ישראל הדתית בכוחות הנמצאים כאן. היכן נבקש את החומר האנושי הזה? במשמר העמק, בעין חרוד ואשדות יעקב, או בישיבות ובמערכות היהדות החרדית? מצד אחד עומדים אנשי "השומר הצעיר" שלא זו בלבד שאינם שומרים תורה ומצוות, אלא אף אינם יודעים מהי יהדות; ומהצד השני יהודים, שאמנם מתנגדים לנו, אבל דבר יסודי משתף אותנו. אמונה בהשם ובתורה.

הם מהווים עתידנו בארץ. שארית הפליטה הדתית. ברי: אם נקרב אותם — יתקרבו אלינו. והנה קפצה עלינו רנגותה של פרשת טהראן וגבה הר בינינו לביןם. לא ידענו להעריך את התוצאות של הפולמוס. תוצאות שאינן לסובלתנו. עצם העובדה של הרחקה אינו מעיד על בטחון עצמי פנימי. על אמונה בכוחותינו.

המאמץ בתנועה יוכל אף להסכים לחיתורים מסויימים לשם השלום. תנועה חזקה כוחה יפה להתגבר על כל המכשולים. תנועה המשמשת שריד של היהדות הדתית, הגושאת באחריות כללי-ישראלית, יכולה להגיע לידי הבנה עם חלק אחר מיהדות זו. על אחת כמה וכמה שדברים מסויימים בכתב ובעל-פה, שנשמעו במחנותי דברים שפגעו בראש הרבנים וברבני הארץ, הם חסא כנגד היהדות הדתית. גודה בדבר: אסור לדבר בצורה כזאת כלפי רבני ישראל. נהיה אמיצילב לומר לעצמנו דברים בלתי נעימים בלעדי זה עלולה התנועה לאבד את משקלה ובסיסה המוסרי. והנה נודמנה אבך הבוחן: פרשת ילדי טהראן — ולא עמדנו במיבחן; עורנו לגורם החיצוני המעוניין בפילוגים ביישוב.

מר משה שפירא הי' היחידי שהביע דעות חרטת ושאיפה הבנה ושלום עם אגו"י. מר יצחק ורפל אמר בנאומו באותו ישיבה ("במשור" מיום י"ט תמוז):
אני שמח, שכל החברים המתוכחים, פרט לח' שפירא, מאוחדים בעמדתם כלפי ה"אגודה".

המשחק הכפול

אם הי' "המזרחי" קשה כארז ביחס להצעות אגו"י, הנה הי' רך כקנה בדרי' שותיו לגבי לשכת עליית הנוער ולא עוד, אלא שאשר והציע לפני' בחשאי כמה דברים, שעליהם התריע בגלוי. בעשרות מאמרים והחלטות פרסמו שדרשיהם היתה לתת לכל ילדי טהראן חנוך דתי, "הרושם" ב"הצופה" מיום כ"א אדר ב' כתוב:
"המזרחי" והפועל המזרחי עומדים במערכה על חנוך דתי מלא לכל ילדי ישראל.

מר ברנשטיין במאמרו "מעשה שטן" כותב ב"הצופה" מיום כ"ג אייר:
"המזרחי" כתנועה ציונית דתית-לאומית, עמד ועומד על דעתו והשקפתו, שכל הילדים-הפליטים, שדאגת חינוכם על האומה והם מתחנכים על ידה וברשותה חינוכם

צריך להיות דתי לאומי, חינוך יהודי שלם. וביחס לילדים הללו, שבאו מפולין נוספה עוד טענה, שיש עמה חזקה — חזקת בית-ההורים הדתי ורצונם לחנך את בניהם שילכו בדרכם. הדרישה העקרונית בדבר חינוך דתי לכל הילדים הפליטים לא נתקבלה על דעת ההוגים האחרים, שאינם דתיים.

הועד הראשי של „המזרחי“ החליט („הצופה“ מיום כ"ב אייר):

ההעד הראשי קרבע, כי כל הילדים הפליטים-העולים, שחינוכם מוטל על האומה צריכים להתחנך חינוך דתי-לאומי.

כך טענו בפרהסי, ואילו בצנעה — „הצופה“ מיום ח' סיון מוסר את דברי הגב' סולד במסיבת העתונאים:

הוועד הדתי הסכימה אחר כך לחלק את הילדים שמתציתם ילכו לחנוך דתי, לא יכולתי להסכים מיד בעסקית מי לחנוך דתי ומי לא.

כידוע הוועד הדתי שעי לשכת עליית הנוער מורכבת כולה מנציגי „המזרחי“. לעומת זאת טען הרב נופלד ב„הצופה“ מיום כ"ח ניסן:

שבאחת מפגישותיהם של אנשי ה„אגודה“ עם הגב' סולד דרשו שליש מן הילדים, ונשאלת השאלה מאליה: ובמחיר זה אפשר כבר למסור חלק ניכר וגדול של הילדים לחינוך חפשי?

על עלילה זו חזרו סופרי „המזרחי“ כמה וכמה פעמים עד שבא מר דובקין ואמר במסיבת העתונאים ביום כ"א אייר („דבר“ מיום כ"ב אייר):

בפי אנשי אגודי תביעה אחת „צנועה“: כל מאות ילדי טיהרן שעלו וכל הרבנות הילדים שאנו מקוים להעלותם „מסרו לחנוך דתי ברשותה המוחלטת של הרבנות הראשית. עדיין לא הסכימה שום מפלגה ושום זרם חנוכי „לחנוך אחיד“ בכפוף הרבנות הראשית כתביעת אגודי.

„שום מפלגה ושום זרם חנוכי“ לרבות כמובן את „המזרחי“.

בפרהסי התריעו נגד עקרון ההגדרה העצמית, שעליו החליטה הסוכנות ביחס לילדים בגיל למעלה מ-14 שנה. הרב נופלד כותב ב„הצופה“ מיום כ"ג אדר א: האפשרות של מעשים כאלה מיכיחה על צדקת טענתנו, שאין לילך לפי העיקרון של „הגדרה עצמית“ באלה שהם למעלה כארבע עשרה שנה ואין ידיעות על מנהגי בית אבותיהם. הנדודים בשלוש שנים בתנאים כאלה, בייחוד מעשי הכפייה מצד העומדים על גבם, מסוגלים להרדים בהם ולשרש בהם כל נטייה ורצון עצמי משלהם.

ם„הצופה“ מיום כ"א אדר ב' כותב „הרושם“:

הלחץ באסיפות, בעיתונות, תביעתם ועמידתם של באי-כוח „המזרחי“ והפועל „המזרחי“ בסוכנות היהודית, בלשכה לעליית הנוער כל אלה הביאו לידי החלטת המוסד דות: א) שילדים, שבאו מבית דתי, ימסרו לחינוך דתי, ב) ילדים, שבאו מבית לא-דתי, ימסרו לחינוך לא-דתי, ג) מסופקים — והגברת סולד תחליט מי הם המסופקים) ימסרו אף הם לחינוך דתי, ד) ילדים בגיל ידוע ומעלה ימסרו הבחירה לידם.

אין לומר, שהיהדות הדתית יכולה להיות שבעת-רצון במאה אחוז בהתחלטות האמורות. בייחוד אין דעתה נוטה מסעף ד, אני רואים באילו אמצעים ובאילו דרכים

רוצים להניא ילדים בני שלש-עשרה—ארבע-עשרה מאת ה' ותורתו. היהדות הדתית
לא השלימה על כן עם המצב.

ב. הצופה" מיום כ' אייר כותב מר שרגאי:

ההחלטה הפושעת למוסר ולמצפון אנושי למסור לילדים דתיים למעלה מגיל —
14 „הבחירה“ לעבור לחיים לא-דתיים, „בחירה“ שיש עמה הבטחה של עולם הזה...

והנה בדו"ח ששלחה הגב' סולד לסוכנות היהודית שהתפרסם ב„דבר“ מיום
י"ד אייר נאמר:

יש לציין, כי זכות ההגדרה העצמית שנתנה לילדים מגיל 14 ומעלה אושרה עוד
בהתחלת עליית הנוער ע"י הוועדה המיעצת שעי' לשכת עליית הנוער שהיתה מורכבת
מנציגי תנועת „המזרחי“.

הרב פישמן בהרצאתו בישיבת הוועד הראשי של „המזרחי“ ספר, כי את
עקרון ההגדרה העצמית“ הציע נציג המזרחי, מר משה שפירא. ב. הצופה" מיום
י"ד אייר נמסרים דבריו:

בישיבה אחרת של הנהלת הסוכנות דרשתי לחינוך דתי לכל הילדים, אבל הסכמתי
להצעת שפירא על החלוקה הידועה של הילדים: למעלה מגיל 14 — לפי רצון הילדים,
עד גיל 14 — לפי מוצאם מבית אבא. את המסופקים הוחלט למסור להכרעתה של הגב'
סולד. אני דרשתי לשתף גם את שפירא בהכרעה זו.

ובכדי להוציא מלב החושב שנציגי „המזרחי“ פעלו במקרה זה בגודל לרצון
מפלגתם, החליט הוועד הראש של „המזרחי“ (הצופה" מיום כ"ב אייר):

הוועד הראשי מאשר מה אחד את עמדת נציגינו בהנהלת הסוכנות היהודית
ובוועדה לעליית הנוער בעניין ילדי טיהרן ומעריך את מלחמתם לחינוך דתי לאומי
לילדים האלה.

פרסום העובדה, כי נציגי „המזרחי“ הם הם שהציעו והסכימו לעקרון
ההגדרה העצמית, אשר בעטיו נשלחו 213 ילדים בגיל למעלה מ-14 שנה לחינוך
בלתי דתי. הטיל מבוכה במחנה „המזרחי“. בכדי לטשטש את הרושם כתב מר
ברנשטיין ב. הצופה" מיום כ"ג אייר:

נתקבלו ההחלטות בהנהלות הסוכנות הקובעות, שכל הילדים עד גיל 14 שהם
דתיים ומבתי הורים דתיים ואף המסופקים שאין לברר אם אבותיהם דתיים — יימסרו
לחינוך דתי. פרס לילדים למעלה מגיל 14, שאינם דתיים ואין רצונם לילך למקומות
קליטה דתיים. החלטות אלו — העיד מ. שפירא — היתה דעת רבנים וראשי ישיבות
שלא מחוץ „המזרחי“ נוחה מהן, שכן הן מבטיחות ששום ילד דתי או מבית אב דתי
לא יישלח למקומות שאינם דתיים.

עד כמה „נוחה“ היתה דעתם של הרבנים וראשי הישיבות מעקרון זה, תעיד
ההחלטה שנתקבלה באסיפת הרבנים וראשי הישיבות שהתקיימה כיום ב' אדר ב'
(ה„הדר“, גליון כ"ו):

כנוס הרבנים, בשמעו שרוצים לברר ולחלק את הילדים לדתיים ולבלתי דתיים,
קובע על פי דעת תורה של מצות ושונתם לבניך ונוי שאסור לעשות ברורים כאלה.

הועד הפועל של אגודת כתב לסוכנות ביום י' אדר א' בענין זה:

ב) לסעיף ב' ש"לדים מגיל 14 ומעלה יבחרו בעצמם את צורת חנוכס", עלינו להדגיש שהילדים האלה נעים וגנים זה שלש שנים ברוסי עוזבים ללא בית וחנוך, שבעי צרות וסבל ואינם מסוגלים מבחינה נפשית לקבוע בעצמם את צורת חנוכס.

בפרהסי' גיבו ראשי "המזרחי" את סדור מחנות המעבר. הועד הראשי של "המזרחי" החליט ("הצופה" מיום כ"ב אייר):

ג. הועד הראשי מציין שהסידור של מחנות משותפים לילדי טיהרן בהורקה משותפת של מדריכים דתיים וחפשיים נכשל וגרם לתופעות ציבוריות שליליות ומחירות, ודורש החלטה ברורה של הנהלת הסוכנות, שנסיון זה לא יישנה בעתיד.

"הבוקר" מיום ב' תמוז כותב:

עסקן "המזרחי", מן הפעילים בועד הראשי של המפלגה, מר יהודה אלינסון, שלח מכתב למערכת "הבוקר", שמתוכו מתברר, כי ההצעה "למיין" את ילדי טהראן לחנוך דתי או חפשי לפי גילם נובעת מחוגי "הפועל המזרחי".

מר י. אלינסון חוזר לדברי הרב מ. איסטריובסקי במכתבו (של הרב) למערכת "הבוקר" לאמור: "וכשנודע בישוב בחוגי המזרחי והיהדות החרדית בכללותה החלטה הנהלת הסוכנות מאד א' כי רק הילדים הבאים מתוך בתים חרדים ושהם למטה מגיל 14 יסתדרו בחנוך חרדי ואילו הילדים שהם בגיל 14 שנה ומעלה יסתדרו לפי בחירתם הם מבלי להתחשב אם הם באים מבתי חרדים, נודעו המזרחי ואתו היהדות החרדית והביט בחרדה על תוצאות החלטה אלה".

"שאלתי ובקשתי להסביר לי את הסיבה להודעות זו, — כותב מר א. — מה הצדיק אותה? האם לא ידוע לכב' שההחלטה בכללותה נתקבלה בהנהלת הסוכנות לפי הצעת מר משה שפירא, באיכח "הפועל המזרחי"? עוד מוסיפים ואומרים שהוא הציע הצעה זו לא רק על דעת עצמו כי אם על דעת כמה רבנים, שהם קרובים מאד לאגודת ישראל, ושאתם עמד בקשר מתמיד בדיון לשאלת ילדי טהראן. הועד הראשי של תנועת המזרחי העולמית לא ידע אמנם על הצעת הפשרה שמר משה שפירא הגיש, אבל אישר אותה אחר המעשה כתוצאה שעה, ומה טעם ל"הודעות"?

"הרושם" ב"הצופה" מיום כ"א אדר א' כותב:

"מזרחי" ו"הפועל המזרחי", באיכוחם במוסדות אינם חללים להתריע ולתבוע לשים קץ ל"מחנות הסגר" ולקראו דרור לילדים, להוציאם לחופש, לשלוח את כל אחד למקומו ולא להרעיל את הילדים ולהסיר לבם ממצות ה' ומאמונת ישראל.

ובצנעה הכריז ד"ר וולפסברג, מראשי "המזרחי" וממנהלי הועדה הדתית שעי' לשכת עלית הנוער, את שביעת רצונו הגמורה מהמצב הקיים במחנות המעבר. דברים אלה השמיע במסיבת "קרן היסוד" ועל כך מסר מר אהרן ביאלר מעסקני קרן היסוד, למר פנחס לוין.

בפרהסי' טען "המזרחי" שיש להכיר גם בהשיבות כמקומות קליטה וכך כותב "הרושם" ב"הצופה" מיום כ"א אדר ב':

"המזרחי" ו"הפועל המזרחי" בנאמנותם לאמונתם, כי הם הולכים בדרך ה', זכותם לתבוע, שהילדים הדתיים מטהראן ימסרו לידיהם לחנכם כיהודים שלימים,

ואמנים לעמם, לארצם ולתורתם. אף הם מודים ומכירים, שיש ילדים שחשקה נפשם בתורה, ללמוד בישיבות. אף להם יש מקום בישיבות "היישוב החדש" של הרמ"א צמאל, ישיבת "בני עקיבא" ב"כפר הרא"ה" וכו'.

בצ"עה, החליטו כהצעת ד"ר וולפסברג בישיבת ראשי "המזרחי" המצוטטת לעיל עפ"י החזון הפנימי של "הפועל המזרחי" "מודיעין":

עלינו לעמוד על כך שזכות הקליטה תנתן רק למקומות קליטה חלוציים.

דרישה זו נושאת בחובה סכנה מרובה לאפשרות קליטת הילדים במסגרת "המזרחי" גופו ובכל זאת לא נמנע מהציגה ובלבד שלהכשיל את סכויי אגו"י. מקומות הקליטה של "המזרחי" במשקיו המעטים כבר תפוסים ובקושי רק יכול היה לסדר את הילדים שקבל הפעם. ב"הצופה" מיום י"ח ניסן כתב מר ב. במאמר המערכת: וכיצד אפשר, שמחמת קשיים סדוריים הכרוכים בהוצאות כספיות, תתעב קלר טחם של ילדים במקומות דתיים מתאימים? והיכן המפעל להצלת ילדי ישראל?

ואכן אגו"י היתה זו שהציעה גם את הישיבות כמקומות קליטה. הישיבות המפורסמות — ישיבת חברון, פתח תקוה, שפת אמת, תפארת ישראל מחיפה ובית יוסף וישיבת יוסף צבי, פנו אל אגו"י והצעו לה את נכונותם לקבל ילדי טיהרן לפנימיות שלהן.

כך נהל "המזרחי" במשך כל הזמן פוליטיקה דו־פרצופית, למראית עין. נראה כעומד על משמר חנוכם הדתי של הילדים בתוקף ובחשאי וותר, התפשר ונכנע לגבי הסוכנות ולשכתה לעלית הנוער. רק בשעה, שרבני חו"ל הכריזו את החרם על "קרן היסוד", העמיד "המזרחי" את עצמו בגלוי לשרות הסוכנות היהודית וחתר בכל עוז תחת מאמצי היהדות החרדית העולמית ורופף בהרבה את עמדתה.

פעולתו של הרב פישמן

הידיעה על החרמת "קרן היסוד" הועיקה והחרידה את "המזרחי" משאג־נותו. הרב פישמן, אשר במסיבת העתונאים העיד על עצמו ("העולם" מיום ד' סיון):

המרצה עצמו עמד כל הזמן מרחוק לכל העניין הזה ולא לקח כל חלק בו. אולם כשהתחילו בהתקפה בחוץ לארץ ועל ידי כל מיני שמועות הגיעו לידי כך, שאגודת הרבנים באנגליה ובארצות הברית התחילו לאיים בהחרמת קרן היסוד וכיוצא בזה. אז ראה חובה לעצמו להתערב בעניין

הועד הראשי של "המזרחי" התכנס באופן דחוף ואף מועצת הרבנות הראשית המורחבת. בשיחה עם הרה"ג טולידנו שהיתה לב"כ "הידיעות האחרונות" (ה' סיון) הגדיר הרב את עמדת שני הכוונים של אגו"י ושל "המזרחי":

החוג הבלתי ציוני חתר לקראת החמרת החרם על קרן היסוד. החוג השני בקש לשמור על שלמות קרן היסוד גם אם יסבול החנוך הדתי.

ביום י"ח ניסן ז. א. עוד לפני הפעלת החרם כתב מר ב. במאמר הראשי ב"הצופה":

כשלושים אחוז מהילדים, שלשי הכללים שקבעה הנהלת הסוכנות היהודית, היו צריכים להימסר לחינוך דתי ושלחו לנקודות קליטה לאידתיים.

דבר זה עצמו עורר, בצדק, התמרמרות מרובה בחוגי היהדות הדתית, שהיו להם חששות מרובים ביחס לכל הסדר הזה. אולם בזה בלבד עוד לא נסתיימה הפרשה. לא די במעוותים שבמשך תקופת-המעבר, אלא הוסיפו ומוסיפים מעוות על מעוות אף עם חיסול המחנות, מיון הילדים ושלחתם למקומות הקליטה הקבועים.

בולט ביותר הקו של "שיוי-משקל" פוליטי, שהוכנס הפעם כגורם משפיע ביותר, בניגוד לנהוג ומקובל בעליות קודמות שטיפלה בהן הלשכה לעליית-הנוער. גורם זה הוא שהביא, כנראה, לשיתוף אנשים מחוגי השמאל — מלבד אנשי הלשכה גופה — במיון הילדים, מכיוון שהשתתפו באי כוח ההעדה לעליית הנוער אלא שועדה זו הריהי קיימת זה שנים ליד הלשכה לעליית הנוער וסועלת כחלק ממנה. אולם מה מקום היה לשיתוף אנשים שלא מן הלשכה בבירוריה-מיון? ולא זו בלבד. אותו גורם הוא שקבע אף בשאלת סידורם של הילדים במקומות-הקליטה, וכפי שנתפרסם בעתוננו, החליטה הנהלת הלשכה לשלוח ילדים "מסופקים" מבחינת מוצאם הדתי לבית-יהושע. ל"אהבה" ואף לנהלל וכפר יהושע בניגוד להחלטה של הנהלת הסוכנות, שהמסופקים יישלחו למקומות-קליטה דתיים, ולמרות ההתנגדות הנמרצת של ההעדה לעליית הנוער הדתי.

אבל אחרי הכרזתו של החרם כותב עתוננו של חרב פישמן "במשור" גליון קנ"ו בסגנון אחר לגמרי על אותו ענין. והוא מציין את המוסדות "אהבה" ובית יהושע — כשומרי מסורת, כבר לא שלשים אחוז של הילדים אלא רק עשרות קופח חנוכם הדתי.

אנו חושבים חלוקה זו כהישג רב-ערך, שהושג אך ורק הודות למורחזי ומאמצי מנהיגיו העסקניים. המורחזי ממשיך עדיין במלחמתו בענין זה, מכיון שבחלוקה זו לא נשמרה למעשה החלטת הנהלת הסוכנות היהודית. שלפיה צריך היה להעביר לחנוך הדתי עוד עשרות אחדות של ילדים — והדבר דורש את תקנונו, אולם בעצם החלוקה יש משום ספק ניכר ליהדות הנאמנה — והלואי והגענו כבר לידי מצב דומה בחנוך הארצישראלי בכללו. מתברר אם כן, כי עלילת-שוא היתה בפרסומי ה"אגודה" המתכוננת לנצל כל מקרה והזדמנות בכדי לנגח במוסדותינו הלאומיים להשפיל את כבודם.

במאמרו "מעשה שטן" ב"הצופה" מיום כ"ג אייר כותב האידיאולוג של "הפועל המזרחי" מר י. ברגשטיין על ענין החרם:

דרך האיסורים והחרמות מסולה מעיקרה. אין היא מכובדת ואינה מועילה כלל, להיפך היא דוחה ומזיקה. דרך זו לא בלבד שאינה יעילה, אלא מסולה מעיקרה, משום שהיא סוגעת וחובלת בנו בעצמנו. כל הפרעה ומכשול על דרך העבודה הציונית, הרי זו תקלה לכלל ישראל ליישוב הארץ ולבניינה ובשעה איומה זו לישראל שבנין הארץ ויישובה וזוהי התקוה-הנחמה היחידה להמוני עמנו בגולה הדחיה — הרי כל הפרעה שהיא סוגעת ממש בבבחי-עין של האומה. והרי זו עצמה עכירה שאין גדולה הימנה כלפי המקום וכלפי האומה. ואם הגיע לידי כך, שרבנים נכשלו ונתפסו לדרך זאת — חזאי מתוך כוונה טובה ולשם מטרה רצויה — אין זה אלא מעשה-שטן להחטיאנו ולהכשילנו.

באותו ענין כותב מר שרגאי אף הוא מראשי "הפועל המזרחי":

אין "קרן היסוד" עסק פרטי של חברה פרטית, שמענישים אותה על שהיא משרתת דרכיה. "קרן היסוד" היא קרן האומה, הנותנת אפשרות ליהודים להיקלט בארץ.

ליהודים טובים ורעים כאחד, לבני האומה כמות שהם. ואין זכות ורשות להעניש את האומה, לשלול ממנה את האפשרות לקליטת בניה בחוכה, אף אם ההסתדרות הציונית המדינה בדרך, שרשבת דרכיה מבחינה דתית.

לא כן נהג „הפועל המזרחי“ כאשר ראה את חלקו בהתישבות מקופה. ב„נתיבה“ בטאונו של „הפועל המזרחי“, אשר מר שרגאי ומר ברנשטיין הנ"ל היו מראשי עורכי' כותב א. בר נחמני („נתיבה“ י"ח-י"ט תרצ"ב):

ומובן שבמצב זה טרני עלינו להוציא את המסקנות המתאימות. „קרן היסוד“ חזלה להיות מהיום בעבורנו היסוד של בנין ארץ-ישראל, כי אם של חלק ידוע ותו לא. מהיום והלאה אין באפשרותנו לתת את-דינו לקרן זו, וכל יהודי חרד וכל ציוני נאמן וישר אסור להם מהיום והלאה לשמש אסקופא גורסת בידי מתעללים ברגשות אלמים מהנוער החרדי שביהדות. אף פרוטה אסור לה להנתן לאותה הקרן, שהיא משמשת בשביל חלק מהעם ולא בשביל בנין העם, עד שתתמלאנה דרישותינו.

התקשורת גלויה זו לא תמחק כל כך מהר מתולדות — בנין הארץ. נקמת ההיסטוריה כבו תמצא פתרון של ספוק...

לא היתה זו משאלתו הפרטית של בעל המאמר. „הפועל המזרחי“ פרסם באופן רשמי חזון אל כל היהודים הדתיים בחו"ל להחרים את הקרנות הציוניות. דרך זו לא רק שלא היתה „רעה ומזיקה“, אלא שהיתה יעילה מאד והודות לה זכה „הפועל המזרחי“ להתישבותו.

החרם, שהכריזו רבני חו"ל, פעל אף הוא את פעולתו ויתכן, כי לולא ההכחשות ששלח „המזרחי“ לחו"ל ולולא הלחץ שלחץ על הרבנות הראשית עד שנאלצה לבקש את רבני חו"ל לבטל את החרם, כי עתה ה' אולי גורם לנצחון דרישותי של היהדות החרדית. הרה"ג טולידנו אמר בשיחתו שנתפרסמה ב„ידיעות האחרונות“ הנ"ל:

זו היתה הפעם הראשונה, שהסוכנות היהודית פנתה אל הרבנות הראשית לארץ ישראל בבקשה שתביע גם היא את חתת דעתה בשאלה חמורה זו. וזאת רק לאחר הלחץ מצד רבני לונדון.

בישיבת הוועד הראשי של „המזרחי“ פתח הרב פישמן במלחמתו נגד הרה"ג הרצוג. „המשקיף“ מיום כ"ב אייר מוסר:

תביעה שהרב הראשי לא"י חייב להיות ציוני השמיץ הרב פישמן במושב הוועד הראשי של המזרחי שהתכנס אור ליום אתמול. הרב פישמן האשים את הרב הרצוג שהוא אשם בקבלת שנוצרת סביב ילדי סהראן ושהוא תמך בתביעותיהם של אנשי האגודה. דבריו של הרב פישמן עוררו סערה והגואם עמד על דעתו, כי על הרב הראשי לפרסם חתת דעת ברורה ביחס לעמדתו לציונות וכן לכל שעדורית ילדי סהראן או שעליו להתמסר.

ציוני בין השאר באותה ישיבה, כי הרב הראשי נבחר רק ל-5 שנים וכי כחם תקופה זו יכול הישוב לערוך רביזיה בבחירתו.

המושב נמשך עד שעה מאוחרת וניסוח ההחלטות נמסר למרכז.

למדות התקפה זו נגד הרה"ג הרצוג מוסר „הצופה” מיום כ"ב אייר:

בקשר לכל המצב שנתהוה הוצע למסור לידי הרב פישמן את בירור כל הענין. הרב פישמן דרש החלטה ברורה של הוועד הראשי שתייפה את כוחו לפעול בענין זה. הוא יעמוד על חרישה להכניס אמר מ„המזרחי” לעבודה בלשכת עליית הנוער. המסדרת בפועל את כל העניינים.

הוועד הראשי מקבל בסיפוק את החלטת הנהלת הסוכנות למסור את הבירור וההכרעה ביחס לכל המקרים הנוכחים לנציג המזרחי בהנהלת הסוכנות. הרב י. ל. פישמן, ומביע את משאלתו שדבר זה יוצא לפועל בהקדם.

מצויד ביפוי כח מהוועד הראשי של תנועת „המזרחי” נגש הרב פישמן לפעולה ראשית מעשהו הי' לשלוח מברקים לחו"ל, המכתישים את תוכן מברקיו של הרה"ג הרצוג וכל גדולי התורה שבארץ. בין השאר הוא מציין במברקיו, כי מלבד הילדים שנמסרו ל„מזרחי”, נשלחו עוד „שבעים ילדים למקומות דתיים אחרים דהיינו: „אגודה”, „אהבה” ו„בית יהושע”. (ב„במשור” כ"ג אייר) את שני המוסדות, שגם הגב' מולד סרבה להעריכם כדתיים וש„המזרחי” מחה בתחילה נגד שליחת הילדים הדתיים לשם (ראה בפרק ו'). הוא מונה בנשימה אחת עם מוסדות אגו"י, למען הסעות את דעת הקהל בחו"ל וליצור את הרושם, כאילו רוב הילדים נמסרו לחנוך דתי.

לאחר שהרה"ג הרצוג סרב לפנות אל רבני אנגלי' ולבקש מהם להסיר את החרם מ„קרן היסוד”, כנס הרב פישמן את העתונאים למסיבה מוקדשת לענין ילדי סיתרן וצפה כמה משפטים אופייניים מתוך הרצאתו: „הבוקר” מיום כ"ז אייר מוסר בדו"ח ממסיבת עתונאים זו.

דבריו על המו"מ עם הרב הרצוג, השתמש הרב פישמן בכמה ביטויים מעליבים כלפי הרב הראשי. הוא אף הודיע, שהתנגד בזמנו לבחירתו כרב ראשי: „אני רוצה רב לתורה, אמר, ולא לאנגלית”. לדעתו, הרב הראשי „אינו ציוני” ומושפע יותר מדי על ידי האגודה. אש וגפרית המטיר הנואם על ראש האגודה: „לו הייתי שואל את הרבנים יתכן שלא הייתי בא לארץ ישראל”.

אני מצדי לא הייתי נותן ילדים לא „השומר הצעיר” ולא „אגודה”. עצם מתן הילדים לחנוך „אגודה” ע"י הסוכנות בא משום ש„הסוכנות חסרה שכל ישר”. אני מאשים גם את „המזרחי” בזה, שהוא שואף יותר מדי למצוא חן בעיני „האגודה”.

„המשקיף” מיום כ"ז אייר מוסר:

דבריו על אישיותו של הרב הראשי לא"י הרב הרצוג הודיע הנואם בין השאר שהוא התנגד בשעתו למועמדותו של הרב הרצוג בחור רב ראשי. הוא אמנם יהודי טוב אבל חסרונו הוא שהוא „אוהב את כולם”. לשאלה שניה, האם סבור הרב פישמן שהחינוך הניתן ע"י „השומר הצעיר” הוא סחית אנטיציוני מאשר החינוך הניתן ע"י „אגודת ישראל”. והאם אין הוא יודע שכל המחלוקת בזה בגלל זה ש„המזרחי” סוחר בנפשות הילדים — באשר כתנועה דתית אסור היה ל„מזרחי” להסכים שאפילו ילד אחד יקבל חינוך אנטיציוני — לא נתן הרב פישמן תשובה מספקת.

„דבר” מיום כ"ז אייר מוסר בשמו של הרב פישמן:

סלע המחלוקת היו 95 חילדים הנוחרים, שהועדה, ובראשה מרת סולד, מצאו אחר חקירה ודרישה יסודית שהם מבנים בלתי דתיים ושנשלחו על יסוד חקירה זו

למקומות קליטה של "חפשים" מסביב לילדים אלה התעוררו השמועות והבדותות והומצאו הדיבות, ומפני שהסוכנות לא רצתה לשלוח ילדים אלה לחינוך שהוא בניגוד לרצון הוריהם — נשלחו סלגרמות בחתימת הרב הרצוג, לרבנים ולראשי הקהלות באנגליה, אמריקה ודרום אפריקה להחרים את הקרנות הציוניות.

לא השתתפתי בשום ישיבה בעניני ילדי סהראן. והנה מטלפנים אלי ממשרד הרב הרצוג ומזמנים אותי לישיבה של הרבנים עם חברים מהנהלת הסוכנות. נשתי, הרב הרצוג נכנס לישיבה יחד עם הרב לוין והד"ר ברוייר מראשי ה"אגודה". אני חושב שרב ראשי צריך שיהא לו רגש הכבוד לא להכנס יחד עם אנשים הפוסלים את שהוא מכשיר ומכשירים את שהוא פוסל.

רבנים נמצאים בכנסת ישראל וחותרים תחתיה. רבנים אלה ודומיהם, במקום להכות על-חטא על שבאשמתם ובחרחוריהם נגד הציונות בגולה מנעו לפחות עלייתם של מאה אלף יהודים, אינם מתבשרים לחתור כאן תחת יסודות הציונות. הן על אפם ועל חמתם ובנתה הארץ. בזכות מי יושבים הם כאן?

"היסוד" מיום ד' סיון מוסר מדבריו של הרב פישמן:

גם במעמד זה, לא המדכא ביותר הוא — לדעתנו — הדברים כשלעצמם שנאמרו ע"י הנואם, אלא הטון הלגלגני שפעם בהם. ביטול כלפי הרבנים, נימה של אירוניה וסרקום מר בנוגע לאופני הפעולה של גדולי התורה — זה הוא הטון הקובע בדבריו. אמרות קולעות כגון: לו הייתי שונא ציון, נחשבתי לגאון וצדיק. גדולים וטובים מכיוון שנתפסו לציונות, פרחו צדקתם וגאוונתם... וכו'. "פנינים" כאלה נתקבלו מתוך רעם של... צחוק:

בדבריו על המחאות שהגיעו מאמריקה הדגיש שאינו מתפעל מתן כלל וכלל, וכי רבני אמריקה ילמדו אותנו פרק מוסר והדרכה? והוסיף: "בשהותי באמריקה הצעתי לאגודות הרבנים שהיא לא תכנס בתחום פעולתו של "המזרחי", אלא יעסקו בשטחי עבודה אחרים. ומהו תחום פעולתו של המזרחי, רק שלשה דברים: עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל, והשאר אני משאיר לרבני אמריקה".

אחרי שובו של ה"חפץ חיים" מה"כנסיה הגדולה" בוינה, נפגש אתו הרב פישמן ואמר לו "אחרי שכב' שמע שם לשון הרע(?) מחויב הוא עכשיו לשרוף את ספרו "שמירת הלשון"...

התפרצותו המעליבה של הרב פישמן עוררה את מחאת הצבור והעתונות גם הבלתי-ידתית. "המשקיף" מיום ג' סיון כותב:

גם לאחר שנתפרסמו פרטי המסיבה של העתונאים עם הרב פישמן בענין ילדי סהראן לא מובן עדיין למה הוטל תפקיד זה דוקא עליו, לאחר שהוא כמעט לא טפל בבקיעה זו ורק הסתכל בה כיהודי סתם. כנראה שההסברה מונחת בשטח אחר לממרי: הרב פישמן נבחר לשליחות זו, כדי לנגח את כבוד הרב הראשי רא"י הרצוג, לשם "השפעה חנוכית" חזקה יותר ובכדי שהגאתו של "השלישי הצוחק" תהיה שלמה. לא לשם הגנה על הרב הראשי נאמרים דברים, כי אם להגנת כבודו כולנו, ולהגנת רגש הכבוד וההדר של בנינו ובנותינו. את כל אלה ראינו בסכנה לאור נאומו של הרב פישמן. כרגע אינה מענינת אותנו העובדה שהרב פישמן התנגד בזמנו לבחירתו של הרב הרצוג. המלים שהוא השמיע, והצורה שבה הן נאמרו, פגעו קשה בכללנו.

בעיקר משום שאנו מעוניינים בשמירת כבוד הרבנות ורבנינו. וחושבנו שהרב פישמן היה חייב להזכיר כי „רב שמחל על כבודו, אין כבודו מחול“. ואם כי אין אנו מפלגה או תנועה דתית במהותה, הרינו חושבים שכבוד הרב הראשי של ארץ ישראל אינו נחלת המזרחי ואגודת ישראל בלבד, כי אם נחלת כל יהודי שלם.

אנו מניחים שיכולים להיות חלוקי דעות — ואפילו חריפים — בין הרב הרצוג והרב פישמן. ואולם בצורת ההתקפה שקבלו הדברים בפי „הרב פישמן במסיבת העיתונאים האחרונה הננו רואים סכנה לשרידי ההשפעה של הרבנות על חיינו. ומשום שאין אנו מסכימים להכניס את הרבנות במסגרת מפלגתית כל שהיא, ומשום שמכירים אנו בה מוסד לאומי כללי, שלא פעם ידע להתעלות ברעעים קשים לאומה ועתידה לגובה שלא התרוממו עדיין מוסדותינו האחרים, הננו מוכרחים למחות על צורת הדברים ותוכן הדברים. שנאמרו על ידי מנהיג המזרחי וחבר הסוכנות היהודית כי, כאמור, כבוד כולנו הוא זה ועל כבוד הצבור, הישוב, העם, אין אנו ואין הצבור עצמר יכול למחול.

במאמר „רבם דקרו“ כותב מר אביבי ב„הבוקר“ מיום ה' סיון :

מה שהבינותי אני מדברי הרב המזרחי ומהתקפתו על הרב הראשי במסיבת עיתונאים, הרי זהו כי הרב הראשי זר הוא לגמרי בכל שבילי ונפתולי „המזרחי“ ו„האגודה“, ואיננו יודע כי בין שתי הקדושות האלה יש קדושה שלישית : כספי הקרנות. ואנחנו איש שלא ירד לתוך תוכה של הפוליטיקה „המזרחית“, קשה לו להבחין בין תכלת „המזרחי“ לקלאאילן של „האגודה“.

חברי הסוכנות שלנו רואים את עצמם כחברי ממשלה בדרך ; ולא רק ממשלה, כי אם ממשלה ביורוקרטית בדרך ; ולא רק ממשלה ביורוקרטית, כי אם גם ממשלה סוליטטרית בדרך. וכל התערבות של איש זר לקבוצתם, כל מחשבה, כל דעה כל מלה של איש חפשי, נראית להם כחתיירה, או כחתיירה תחת הישוב כמו שהם אומרים.

כיוצא בזה חושב אני כי הקרנים שלקח לו הרב פישמן לנגח בהם את הרב הראשי, הן לא בכוח-התורה, כי אם בכוחה של הסוכנות, כלומר בכוח פוליטי העומד מעל להישוב, מעל לענייני האמונה והתורה ; כת האחראי רק בפני עצמו, השולט מעצמו והעומד למעלה מכל דעת-הקהל בארץ. רק אימה אחת יש על ארץ-יהודה זה, אימת היתוש של הקרנות הלאומיות.

ב„הזמן“ מיום כ"ט אייר כותב מר בן-ציון כץ :

הוא חרג מחוג ההרצאה וסיפר דברים העלולים להרגיז את הרוחות ולהגדיל את המחלוקת לא לשם שמים. ביחוד עשה הנאום רושם קשה כשריח של דברים אישיים היה נודף ממנו.

בכלל נראה היה הדבר כי לא לשלום בישוב היו הנאום והחידושים מכוונים אלא להגדיל מחלוקת בישראל.

בהרצאה זו לפני עיתונאים לא היה מקום ורשות לפגוע בכבוד הרב הרצוג.

ב„המשקיף“ מיום ז' סיון כותב מר אמיתי במאמרו : „שערורית הרבנים“ :

לעומת הרב הרצוג התובע מרובה, תובעים אנשי „המזרחי“ מעט שבמעט. הם מתחרים על התביעה לאידיאל דתי ורוחני תמורת יציאת ידי חובה כלפי כמה מצורות

הסולחן. הם מחתרים על העיקר תמורת הבלתי חשוב. שיטתם היא שיטת החליפין. מחליפים את התביעה לאדיאל ב"עמדות" ולעתים קרובות מאד בכספים. בתקציב. זאת היא מפלגה נמוכת קומה, הנמצאת במול של ירידה והאכולה מדנים מבפנים. היא אוכלת את פירות שיטתה. מפלגה הדוגלת בדת חייבת לחתר, אולם ויתור זה חייב לגנוע אך ורק לפרטים ולא לעיקר; ואילו המורחי אינם עומקים בחול לשם קודש, אלא בקודש לשם חול.

מועצת הרבנות הראשית פרסמה את המחאה הבאה:

מועצת הרבנות הראשית לא"י בישיבתה המורחבת בנושא הרב הראשי לא"י וראש"צ מרן הגר"צ עזריאל, דנה בדבר התנפלויות חבר ידוע של הסוכנות כלפי אישיותו הדגולה של הרב הראשי לא"י מרן הגר"א הרצוג בקשר לעמדה בענין ילדי טהיראן.

התנפלויות אלו ויעצו עד היסוד את לב כל חרד לכבוד התורה ולנושא דגלה בקודש.

המועצה כולה, בראותה בכל זה תוצאה ישירה ובלוטת לעין כל מההקרבה שבה בחר מרן הרב הראשי והשליך נפשו מנגד בענין כאוב זה, מצאה שאין בכוחם של דברי בלע לפגוע כל שהוא בכבודו ובשמו הטוב ההולך לפניו מסוף העולם ועד סופו כשר התורה והיראה, בגאונות המפליאה ובצדקתו הכנה הקודמת להכמתו; ולפיכך אין מקום בזה להגבה אחרת מאשר לעודד את רוחו של רבינו הגדול ולומר לו: חזק ואמץ!

"היסוד" מיום ט"ו סיון מודיע על אודות מברק:

מ"אגודת הרבנים" באמריקה להסוכנות היהודית, חתום ע"י הנשיאים, הרבנים, רוזנברג, סילבר ולבנטל: אנו לא מכירים ברב פישמן, כאבטוריסט בענין חנוך דתי לילדי פליטים, ואנו דורשים בכל תוקף חנוך דתי לכל הילדים לפי הוראות הרבנות הראשית בא"י.

"הבוקר" מיום ז' סיון מודיע:

במשך הימים האחרונים קיבל הרב הרצוג כמה מאות מכתבים מנקודות שונות בארץ ואישים שונים. שולחי המכתבים מעודדים את הרב הראשי להלחם לחינוך הדתי ומשלחת של הצ"ח בקחה את הרב הרצוג ואמצה את ידו למלחמה לחינוך מסורתי.

"המזרחי" הי' היחיד שלא גינה את התנחלות נציגי הרב פישמן וככה נהג גם בטאונו "הצופה". ואמנם חתירות "המזרחי" תחת דרישות היהדות החרדית ועמדתו של הר"ג הרצוג, זכו להצלחה חלקית. הר"ג הרצוג שהגין כל הזמן בתוקף ובעזר רוח על תביעות היהדות החרדית לא יכול לעמוד בפני ההתקפות והלחץ, ונכנע. במברק ביקש מרבני אנגלי' להסיר את החרם מעל הקרנות, למרות שהסוכנות לא ספקה בשום פנים את דרישות היהדות החרדית שגם הר"ג הרצוג הודהה אתן. הסוכנות לא התחייבה לתקן את המעוות, שנעשה לגבי ילדי טהיראן בעבר וגם לגבי העתיד. וחרה בדברים פחותי ערך, כפי שמודיע "הארץ" מיום כ"ז אייר:

מחנות המעבר של הילדים שיגיעו לארץ ישראל מן הגולה לא יארכו אלא כמה ימים (לפי הצעה אחת עד עשרה ימים בלבד) ולא שבועות כמו שהיה המקרה עם

ילדי טיהרן. יבוטלו כל הסיוורים במשקים, שנהגו בהם בתחילה. יוכנס מפקח דתי מיוחד. תפליטה וזו נתקבלה בישיבת הנחלת הסוכנות היהודית שהיתה ביום א' בירושלים. ההצעה באה מצד הרב פישמן ונתקבלה פה אחד.

ז. א. ההגדרה העצמית לילדים בגיל למעלה מ־14 תשאר בתקפה, מחנות

המעבר המעורבים עם מדריכים בלתי דתיים ומעוט פעוט של מדריכים דתיים
ישארו גם להבא, אין שום התחייבות, שלא ישלחו שוב הפעם ילדים קטנים בני
הורים חרדים עם אחיהם הגדולים מהם, שיבחרו במוסדות חנוך בלתי דתיים.
יש הכטחה לבטל את הטיולים, אבל אין שום התחייבות לבטל את צורות התעמולה
וההשפעה האחרות. הסכימו להכניס פקיד נוסף מ"המזרחי" ללשכת עליית הנוער.
אבל אין שום התחייבות למסור את הענין לסמכות הרבנות. קצורו של דבר, הסוכנות אינה מבטיחה אפילו, לתקן תקון יסודי או עקרוני לא לגבי העבר ולא ביחס להבא.
כמובן שההחלטות הנ"ל של הסוכנות השביעו לגמרי את רצונו של "המזרחי",
ביחוד מכיון שנציגו הרב פישמן הציגו. "הצופה" כ"ח אייר מביע במאמר ראשי
תקון הקלקלה את ספוקו המלא:

עם זה, דומה, הגיעה הפרשה העגומה והכאובה לידי סיומה. ואם יהי הרצון הטוב מצדדים שונים, כאשר לא היה עד עכשיו, יהא זה סיום טוב ומשבי־רצון ואף התחלה טובה לקראת הבאות.

המלחמה באגודת ישראל

בספרו "היסודות האידאולוגיים של "המזרחי" כותב הרב עמיאל:

דא עקא שאצל רבים ממחננו נשתרשה הכרה מוטעת, כאילו כל "המזרחי" לא בא לעולם, אלא בשביל להלחם באגודה ומלחמת מצוה זו נעשתה לא רק אמצעי, אלא מעין תכלית בפני עצמה, שמשתמשים בה בכל עת ובכל שעה.

לפני ארבע שנים, כשהאגודה גלתה את דעתה שחפצה להכנס גם היא בהסוכנות היהודית, אלא בתנאי שהחנוך הכללי לא יכנס תחת חסותה של הסוכנות, היינו צריכים לתמוך את הדרישה הזאת בשתי ידיים, כי הרי בשביל כך נוצרנו מתחילה ולבסוף כשהיינו יכולים להכריע בזה ולמשוך את "האגודה" בעבודת הבנין של א"י, הלכנו בזה יד ביד עם החפשים, כדי להוציא את "האגודה" מן הכלל.

המלחמה ב"אגודה" היתה למורה דרך ל"המזרחי" גם בענין הילדים מטיהרן. ידעו מנהיגי "המזרחי", כי שבירת החזית הדתית האחידה, תעלה לה ליהדות החרדית במאות נפשות של הילדים ובכל זאת נוח היה להם להפקיר את הילדים האלה לעזיבת התורה מחשש פן ימסרו לחנוך אגוי ולישיבות. הרב פישמן הכריז בת"א במעמד הר"ג הרצוג, כי מעדיף הוא את חנוך "השומר הצעיר", השלם מבחינה לאומית, על פני חנוך אגוי, הפגום מבחינה אנושית ולאומית. בהסתה שהתנהלה בעתונות נגד אגויי בענין טיהרן, לקחה העתונות של "המזרחי"

חלק בראש, היא ראתה את השעה כשרה לחסל כוחה של אגו"י ב"במשור" כותב הרב הרבני (ב' אייר):

עם פרוץ המלחמה ובבוא השואה על ראשי היהודים בפולין, ששמה גם קץ לתנועת ה"אגודה" (כפולין היתה נקודת האחיזה היחידה של מפלגה זו)... המורחי שכח את תלונותיו על ראשי ה"אגודה" הפולנית, שבאו לכאן כפליטי המלחמה ולא הוכיחם על פניהם, כי הם נושאים בחלק האשמה של גודל האסון על עכבם אלפים ורבות מעלות ארצה בזמן שהיו האפשרויות והנכונות לכך. על המורחי ועל מוסדות הישוב בכלל לראות את הענינים באורם הנכון. עדיין קטנה היא אמנם קבוצה זו ומצומצמת השפעתה, אולם נסתרים דרכי השקר ההגזמה ולא קשה יהיה לה"אגודה" לרכז מסביב לדגלה את האלמנטים הנרגנים והבלתי מאורגנים בישוב, הנותנים בקלות אמנם לשמועות מופרות ולדברי בקורת קצוניים. אדרבא, כל עוד בריה זו היא בחתוליה והיא צועדת צעדיה הראשונים ניתן עדיין לקצץ את כנפיה הוורעות שגאה ואיבה. אם נזלזל בדבר ונמנע ממעשים יתכן שנאחר את המועד.

אנו מצוים לחום עם "האגודה", המעמסה העיקרית במלחמה זו תפול על שכמו של "המורחי". אולם יעמדו נא לרשותו כל כוחותי של התנועה הציונית, כי זו היא מלחמה ציונית לאומית כללית.

במאמר מערכת, כותב מר ל. ב"הצופה" מיום י"ח אדר א':

ויש טיעות וכיתות, שאין רישומן ניכר ביישוב, שמעולם לא פעלו שום פעולה קונסטרקטיבית, לא עשו שום מעשה של בניין ויישוב, שמצאו עכשיו בקעה להתגדר בה ולהתגדל בה. רוצות הן להיבנות מחורבנם של היתומים, מחורבנה של האומה. על גבן החרוש של היתומים האומללים חורשים ראשי הכיתות והסיעות הללו את חרישם הראשון בעסקנות ציבורית כדי לזרוע ולמצוא מאה שערים ב"מאה שערים"...

ובמאמר מערכת ב"הצופה" מיום ג' אדר ב' כותב אותו מר ל.:

ושוכחים ומשכיחים ש"האגודה" לא עסקה מימי בגדול נוער ובחנוכו, שאין לה מקום מתאים ואוירה מתאימה לגדולו ולחנוכו של נוער.

"במשור" מיום ב' אייר כותב:

כך רואה המורחי ב"אגודה" ובנוהים אחר השקפתה הקטועה, שכבר באה ליהי בטוי גלוי בכ"כ הרצאות ומאמרים אידיאולוגיים וביחוד במעשה יום יום, אנשים שסרו מדרך היהדות השלמה לא פחות מאשר הציונים החפשיים, פורקי עול התורה ומצחתייה.

ב"במשור" מיום כ"א סיון כותב הרב יעקב לוי:

ידוע לנו כי בשנים האחרונות עלו לארץ גב הרבה אנטיציונים וביניהם גם גדולי תורה אשר ביישבם בגולה נלחמו בנו, ורק מאימתם של הנאצים ימ"ש באו אלינו, וחושבני שהרבה מהם הנשפך כעת בעמנו, גם הם אשמים בזה, ועתה הם משתדלים בכל כוחם ומרצם להכניס ולהגדיל פרוז ופילוג בין היהדות החרדית כמו שעשו בגולה, ואנו מחשים ואין אנו נלחמים נגד מוימותיהם.

אין אלו אלא דוגמאות בודדות מאלפות מבין מאות אחרות. מרוח השנאה שהיתה נסוכה על העתונות של "המורחי" במשך כל תקופת הפולמוס סביב ילדי

טיהרן. אף אחד מהעתונים הבלתי דתיים לא העזו לכתוב בצורה כזו על אודות אגו". אופינית ביותר הרשימה, שנתפרסמה על העמוד הראשון של "הצופה" מיום י"ג ניסן, לאחר שנודעו פרטי החלוקה של הילדים :

כך נהגה הנהלה זו אף פנחס ל"אגודת ישראל", שנמסרו ילדים לרשותה לא בלבד לפי מוצאם מבית הוריהם, אלא לפי קו סוליטימפלגתי.

משמע, שענינו של "המזרחי" היתה צרה במספר של שלשים ילדים שמסרו לאגו"י וראה את המספר כמוגזם, לגבי מוצאם מבית הוריהם.

מדריכי המזרחי בתפקידם

מדריכי "המזרחי", שעבדו במחנות המעבר, מלבד יחידים יוצאים מן הכלל, היו חדורים אותה משטמה עיוורת לאגו"י שעתונות וראשי "המזרחי" גילוה ברבים ובסתר. לא דיים שנתנו יד לכל המדריכים הבלתי דתיים במלחמתם נגד מדריכי אגו", אלא שהם נטלו על עצמם את התפקיד להסית את הילדים באגו"י ולעולל עליה ועל מוסדותיה עלילות שוא. זו היתה מעין חלוקת עבודה בין כל המדריכים הבלתי דתיים היו מסירים את לב הילדים מהדת, ומדריכי "המזרחי" היו מסירים את לב הילדים מאגו"י ומהישיבות. הילדים התמימים, בראותם לפנייהם מדריך דתי, נתנו אמון בדבריו ואגו"י נדמה להם כמפלצת, אשר כל הניהים אחריו, עולם חשך בעדם והישיבות כמקלט למבלי עולם, בטלנים ועצלנים. המדריך האגודאי, שעמד בכל מחנה יחיד, מול עשרות מדריכים ומטפלים בלתי דתיים, קוה למצוא במדריך "המזרחי" חבר לפעולה ולעבודה ומה היתה אכזבתו, כאשר הלה נתגלה כמתנגדו הקיצוני ביותר.

מר פנחס ביברפלד, מדריך מטעם אגו"י במקוה ישראל, מוסר: המדריך מטעם "המזרחי" — חנוך וקבוצת הנערים מעלית הנוער של "המזרחי" המתחנכים במקוה ישראל, הצטיינו במיוחד ב"קבלת פנים החמה" שהיו עורכים במקוה ישראל המדריכים הבלתי דתיים לתלמידי מוסדות החנוך האגודאיים או לתלמידות "בית יעקב", שהיו באים לבקר את ילדי טיהרן. לא נמנעו אפילו מהכות את המבקרים.

הנער נפתלי גוטמן, שנמצא במחנה במקוה ישראל מוסר, כי המדריך של "המזרחי" (חנוך הנ"ל) הסביר לו כי בעצם אגו"י אשמה במות הוריו, באשר היא היא שמנעה את עלייתם ארצה.

גב' דבורה שדלצקי, מדריכה מטעם אגו"י במחנה במגדיאל, מוסרת: עם התחלת המחנה פנתה בנוכחותו של הרב פלונצ'יק ממישניץ אל מדריך "המזרחי", מר יעקב קלוסקי מטירת צבי והציעה לו שתוף פעולה. בקשה ממנו שלא ישפיע על הילדים הרוצים ללכת לאגו"י והיא תעזור לו בעבודתו בין הילדים הנתונים להשפעות בלתי דתיות. מר קלוסקי דחה את ההצעה הזו בהחלט, באמרו כי הוא מתנגד באופן עקרוני לחנוך אגו"י. המדריך הזה, כוון את כל תשומת לבו לילדים שרצו להצטרף לאגו"י. את זה נצלו המדריכים האחרים והצליחו להעביר לקבוצי השמאל כמה ילדים שנטו מקודם ל"מזרחי".

הנער אברהם פרנקל מילדי טיהרן שהי' במגדיאל, מוסר, כי המדריך קלוסקי הנ"ל דבר לפני הילדים סרה בבני הישיבה, שאינם אלא בטלנים האוכלים לחם

חסד. לילד הורביץ אמר, כי אגויי חייבת במות הוריה, כי באשמתה לא עלו ארצה. לילד הוד אמר, כי אם לא ילך ל"מזרחי" מוטב שיבחר בקבוצי השמאל הבונים את הארץ, משילך למוסדות אגויי המגדלת בטלנים. מר מרדכי רוזנברג מוטר: לא רחוק מכפר נוער דתי פגש בשלש ילדות תלמידות "בית יעקב" לשעבר, מבאי טירתן, הנמצאות היום ביגור, גם מר קלוסקי הנ"ל, נמצא בחברתן. מר רוזנברג הטיף לילדות מוטר ודבר על לבן שתעזובנה את יגור ותעבורנה למוסד דתי כאן התערב מר קלוסקי והוכיחה, למה הוא יורע שנאה ליהודים ובפנותו לילדות אמר: מוטב לכן להשאר ביגור, מאשר ללכת אל אגויי; היום בין בוני הארץ חלקנו.

הרב זאב אידלמן מפתח-תקוה מוטר: במחנה המעבר שבפ"ת, היו מקבלים את פני בחורי הישיבה שבאו לבקר את הילדים בחרופים ובאבנים. מדר"ך "המזרחי" מר נפתלי משדה אליהו שנמצא שם, אף הוא העליב את בחורי הישיבה בתוארים: בטלנים, עצלים. כל זה נעשה לעיני הילדים. המדריך הנ"ל נוהג הילד להסביר לילדים את המצב בישיבות, כאילו הבחורים ישנים שם על הרצפה, בגדיהם — סחבות, וגשים רחמניות סובבות ברחובות ואוספות פרורי לחם בשבילים. כמעט כל הילדים באו למסיבה, מיד הגיעו לשם המדריך יהושע מבית אלפא והמדריך הנ"ל מטעם "המזרחי", וצוו לילדים לחזור למחנה. משגיח הישיבה, הרה"ג ר' אבא גרוסברד, שאף הוא השתתף במסיבה, הזמין את שני המדריכים לשולחן והסביר להם פנים. המדריכים לא שעו לבקשתו, "גבתם את הילדים" קראו בחורי הישיבה שאלו, למה יגרע חלקה של הישיבה מכל מיני מועדונים של ארגונים שונים, אשר הילדים נשלחים אליהם מדי ערב בערב. אבל תשובה לא נתנה להם. את הילדים הוציאו בכח. הילדים המרוגזים המטירו אבנים על שני המדריכים. לבסוף התגנבו הילדים בשעה מאוחרת מהמחנה ובילו את הערב ביחד עם תלמידי הישיבה בבית הרב.

לשכת עליית הנוער הסכימה אחרי מ"מ ממושך להכניס לבית צעירות מזרחי בירושלים גם מדר"ך מטעם אגויי את מר יוסף רוזנברג. מר רוזנברג הציג את עצמו לפני מדר"ך "המזרחי" מר אליעזר שטרן מכפר נוער דתי ששמש בתפקיד מרכז במחנה שבבית צעירות מזרחי. מר שטרן לא הסכים להכניסו והודיע לו כי חבר המדריכים (גם הוא בתוכם) החליט פה אחד לא להרשות לחבר אגויי להשתתף בהדרכת הילדים. לא הועילה פניית לשכת עליית הנוער, לא הועילה בקשתו הנמרצה של מר משה שפירא חבר הנהלת הסוכנות. גם בפעם שני, ככל מר רוזנברג אותה תשובה מפי מר שטרן, שהוסיף ואמר, כי אם אמנם קשה לו לשתף פעולה עם המדריך מטעם "השומר הצעיר", אבל בכל זאת יקשה עליו שבעתיים לשתף פעולה עם מדר"ך מטעם אגויי ולכן החליט שלא להתחשב בהחלטת לשכת עליית הנוער. כעבור שבועיים ניסה מר רוזנברג שוב את מזלו. הוא חשב, כי התוצאות השליליות של השפעת המדריכים הבלתי דתיים, שהעבירו כינתיים הדבה ילדים על דתם, פקחו את עיני מר שטרן והוא ימצא אולי תועלת בדבר, להכניס מדר"ך דתי נוסף לתוך המחנה. גם הפעם נתקבל בפנים וועמות, מר שטרן כינס את הילדים ואמר להם: הנה בא איזה אגודניק לחטוף אתכם, התסכימו לכך? מר רוזנברג שנתאשר כמדריך ע"י לשכת עליית הנוער, נאלץ ללכת בפעם חשלישית כלעומת שבא, שבע קלון ובוז.

מר רוזנברג הי' נוכח בשעת טיול, שערכו ילדי המחנה מבית צעירות מזרחי בירושלים. ע"י תחנת הרכבת נמצאת טחנה שבורה וחרבה מיסודו של השר משה מונטיפיורי וכך הסביר המדריך שטרן הנ"ל את קורות הטחנה לילדים: בעיר העתיקה ובשכונות שונות יושבים אנשי הישוב הישן, המבקשים לחיות על ה"שנוררות" ומצפים לנדבות, "הדוד העשיר" מאמריקה. מלאכתם למעך את ספסלי בית המדרש ולסלסל את פאותיהם (בנק-קוועטשערס), ואינם נוקפים גם אצבע לבנין המולדת. הופיע שר מונטיפיורי הקים את הטחנה, כדי שהבטלנים האלה יתפרנסו ממלאכתם. מחשבתו לא יצאה לפועל. העבודה היתה שנואה עליהם, כי חיי הבטלה והשנוררות נוחים יותר וכך חרבה הטחנה. היום יש לנו קבוצים החורשים, זורעים וקוצרים, היום לא היתה נחרבת טחנה יהודית.

ב"במשור" מיום ב' אייר מפרסם מר יצחק קרקובסקי את הרשימה "עונג שבת בין ילדי טיהרן":

הנבעות שבקרבת שכונת תל-ארה משמשות לבני סביבת כרם-אברהם כמקום טיול בשבתות.

ואיתרע מולי. אף שאיני לא מדריך ולא "מסית מוסמך" זכיתי להפגש עם קבוצה מילדי טיהרן, שבאו גם הם בפקוחו ובהשגחתו של מדריך, לטייל במקום זה.

נמשכו השיחות ונמצאתי עומד שוב בקרבם, ומה נשבר לבני בקרבי כשראיתי בחורילד טיהרני קופץ רוגז כאילו נשכו נחש, כאילו אחזתו עזית וזה המעשה:

במרחק מאתנו נראו שני צעירים ירושלמיים, נושאי פאות, יושבים בראש גבעה הם שקועים בשיחה. הטיהרני הלז בגיל שלמעלה מ-14 שנה" נפגע כל כך ממראה עיניו: צעירים יהודים נושאי פאות, ומראה זה גרם להתפרצותו. הבחור וילד דגן לא יכול היה לשקוט ולהרגע. קפץ מאחד לשני ובשצף קצף הראה על שני "היהודונים" האלה, המעיונים גם הם לשאוף אויר צח בהרי ירושלים.

לא האמנתי למראה עיני. כעבור זמקמה והבחור הזה עומד לצדי והוסיף להשמיע את צעקותיו נגד שני הצעירים היושבים בנעימות, במרחק רב מאתנו שבת-אחים ומשוחחים בינם לבין עצמם, פניתי אל הצעקן:

— האם הנך מכיר אותם?

— וועמען? זיי, די שנארערס, וואס פרעסען יענעמס ארבייט! בית המדרש-צויקס לעדיג-געהער. באנק-קוועטשערס?

— מנין לך כל אלה? נדמה לי שהנך רואה אותם בפעם הראשונה ואני שזה לי כ-20 שנה בקרבם, בארץ ובירושלים, נדמה לי שאלה הם עובדים ישרים החיים מעמלם ויגיע כפיהם. אולי עוסקים הם בשעות הנופש גם בלמודים, ומה בכך אם יש להם פאות? כדאי לך, לגשת אליהם ולשוחח אתם. מדברים הם "יודיש" כמון, אף שמובטחני שהם מדברים גם עברית, ואולי גם עברית, יפה, נעימה ומתוקה.

— איך צו זיי? צו זיי?

— כן, אליהם! אחיך הם, ואולי גם קרוביך! וביום בואך עם כל הפליטים מטיהרן אלינו שמחו גם הם, ודאי עם כל בני הישוב והורידו דמעה חמה על שבר בת עמם ועל יסוריכם עד הניעם אלינו ועיניכם הרואות כי נעשה כאן מה שהוא.

ואולי גם הרבה מאד, למען עתידנו ועתיד עמנו ויתכן, שגם אבות אבותיהם עמלו למען ציון וירושלים.

בתי, תלמידת בביתך זו, נשתתקה בראותה כל זאת וכך שבנו הביתה מתוך שתיקה וכאב על חלום בלחות שנראה לנו בהקצין.
חרי העמידו מדריכים לילדים אלה. מדריכים לפי מפתח מסלגתי, קבוצי וארגוני, במקובל אצלנו.

בודאי לא עלת על דעתו של מר קרקובסקי כי תורה זו קבלו הילדים מפי המדריך של "המזרחי" דוקא.

לא רק בענינים של חשקפת עולם חיתה למדריכים האגודאיים, לעמוד במלחמה קשה ביותר עם מדריכי "המזרחי", אלא אף בדברים קלים וחמורים של דינים וחלכות. מדריכי אגו"י שתקו וותרו לעתים תכופות, מחשש חלול השם שיגרורם בין המדריכים חבתי דתיים וחרושם שיתקבל בין הילדים, למראה חלוקי דעות בין מדריכים דתיים, בדברים של דת, שיהיו חללו אוסרים וחללו מתירים.

גב' דבורה שלצקין — מדריכה מטעם אגו"י במגדאל, מוסרת: היא דרשה להפריד בין חילדות וחילדים ולשכן אותם בבתים נפרדים. המדריכים האחרים התנגדו, המדריך מר קלוסקי מ"המזרחי", אף הוא התנגד להצעתה. בליל ששי ערכו נשף ונגנו במסוחית, קשה חי' למעידת למחות נגד זה, משום שהמדריך מ"המזרחי" הג'ל רקד אף הוא לנגינת המסוחית בשבת.

מר יצחק זיבסקי, מנחל חת"ת במגדאל, מוסר: במחנה במגדאל התקיימה חגיגה בהשתתפות כל בתי הספר השונים שבשרון. המעיד, שאל את מר קלוסקי מדריך "המזרחי", למה לא דאג לכך שגם את חת"ת המקומית יומינו לחגיגה. מר קלוסקי ענה לו, כי אין השתתפות תלמידי חת"ת נראית לו כרצויו, באשר הם יסרבו בודאי לרקוד עם נעיות וזה יעשה רושם רע על חילדים.

הרב ואב אידלמן מפתח תקוה מוסר: פעם דרש המדריך יהושע מבית אלפא, משני ילדים, שונקו את בית הכסא בשבת, חילדים ענו לו: ילך לגנות, זה שמצבה את החשמל בשבת, המדריך יהושע ענה, שהוא עצמו מכון ללכת, בתנאי, שגם מדריך "המזרחי" נפתלי משדת אליהו, ילוח אותנו. המדריך אליהו הסכים, השנים הפריחו עוד שני ילדים להצטרף אליהם וביחד נקו את בית הכסא.

הגב' שרה ויז, מדריכה מטעם אגו"י בחדרה, מוסרת: כמה פעמים בקשה לקחת את הילדים לתפילה אל בית הכנסת, התנגד המדריך מטעם "המזרחי" לכן באמתלא, שעל סמך זה יובילו מדריכי "השומר הצעיר" את חילדים לבקר בקבוציהם. למעשה בקרו הילדים מדי ערב בערב בקבוץ "השומר הצעיר" ד' בחדרה.

גב' שושנה פלדמן, מדריכה מטעם אגו"י באחוזת חיסת, מוסרת: המדריך מטעם "המזרחי" התנגד לכך, שהילדים יתפללו בצבור בבית הכנסת, מחשש השפעת אנשים מבחוץ. (זו א, השפעת באי בית הכנסת). מכיון שבמחנה המעבר חזת חיו כמעט כל הילדים בגלל למטה מבר מצוה, לא חיתה אפשרות לערוך תפילה בצבור במחנה גופו והילדים לא אמרו כל הזמן "קדיש".

מר אברהם מוקטובסקי, מדריך מטעם אגו"י בבית החלוצות בירושלים, מוסר: בנוכחות הילדים אמר המדריך מטעם "המזרחי" מר יוסף וינט "תודה רבה" לעוזרת, ששטפה את הרצפה בחדרו בשבת. המדריך הזה הסכים לצאת עם הילדים לטיול ביום ט"ו באדר (יום בו חל פורים בירושלים), למרות שע"י כך לא היו הילדים שומעים לגמרי את קריאת המגילה, שנקראת בכל הארץ ביום הקודם. המדריך מר וינט סיפר, כי שאל על כך את הרב עוזיאל וקבל ממנו התר. המעיד מר מוקטובסקי חקר אצל הרב עוזיאל והנה נתברר שהתר כזה לא נתקבל בכלל מהרב עוזיאל.

לבסוף עדות שגבה מר ש. ז. מוזס מהילד יעקב מרדכי קלמן בן 16 שנמסרת בזה כלשונה:

מטעם הלשכה לעלית נוער סדרו אותי לכפר הנוער הדתי. כשהלכתי לשם מצאתי, שאין זה מקום החנוך שרצו הורי, שאתחנך בתלמוד-תורה ובישיבה, ואין זה לא ת"ת ולא ישיבה, לכן עזבתי את המקום ועליתי אל גדולי התורה בירושלים ודרשתי מהם שימסרוני לחנוך חרדי כרצון הורי ומלאו בקשתי.

כשנסעתי אחר כך לכפר הנוער הדתי לקחת את החפצים שלי לא רצו לתת לי את החפצים. אחרי זעקות ובכיות נתנו לי שנים מבגדי ההכרחיים לי ביותר ושאר החפצים נשארו שם עד היום.

כשרציתי לחזור לירושלים וחכיתי למכתב, שאחד הילדים רצה לשלוח על ידי לאחד החברים שלו בירושלים, ניגש אלי אחד ממדריכי המזרחי ועקף אותי הידים לאחורי: זהבה אותי באכזריות נוראה ודחפני דחיפות בבטני ובזנפי ופצע אותי באופן אכזרי, ושכבתי אח"כ כמה ימים חולה בחיפה. שם בדק אותי הרופא ד"ר גלוסקימוס וקבע אצלי פצעים בגב והאף, בזרוע השמאלית, בגב הגוף ועל הצוואר היו לי כאבים גדולים בחזה ובגב ובפרק העליון של הידים בשעת התנועה.

ביחס אכזרי כזה נהגו בי אחרי שנות נדודי ונתוק ממשפחתי בגולה שקויתי למצוא מנוח לי בא"י.

הנה העתקה מדויקת מתעודת הרופא:

ד"ר רפאל גלוסקימוס, רופא חיפה, החבור 13.

היום בשעה 12.30 בצהרים בא הנער יעקב קלמן אצלי. אני בדקתי אותו ומצאתי הפצעים דלהלן:

(1) בגב האף העור נפוח ואדום: (2) בזרוע השמאלית חמש שריטות: (3) בגב כמה סימנים של מכות, העור אדום ונפוח בחמשה מקומות. בכמה מקומות העור קלוף. על הצוואר גם כן מקומות אדומים עם שריטות ומתאונן על כאבים בחזה ובגב ובשעת הנשימה, חלץ מזה על כאבים בפרק העליון של שתי הידים בשעת התנועה. שום פגע בעצמות.

(—) ד"ר גלוסקימוס, מקום החותם.

לאור העובדות הנ"ל מפתיע לקרוא במאמרו של הרב גויפלד ב"הצופה" מיום כ"ח ניסן:

חברינו השתדלו ועזרו לא במעט להגדיל את מספרם של מדריכי אגו"י.

החנוך של המזרחי

היהדות החרדית רואה את חנוך "המזרחי" כחנוך דתי למחצה ולשליש. משום כך היא רואה גם את הילדים, שנמסרו לחנוך מוסדות "המזרחי" כאבודים למחצה ולמעלה מזה לתורה ולמצוותי. בפרק הראשון של ספר זה ראינו כי דעה זו היתה נחלת היהדות החרדית בפולין. בעצם גם מנהיגי "המזרחי" הביעו לא פעם בגלוי את חששותיהם ביחס למצב הדתי הירוד במוסדות "המזרחי".

בספרו "הבעיות הרוחניות שבציונות" כותב הרב מ. א. עמיאל:

בעוד שמנהלי בישיבות מתפלאים שבי"ס של "המזרחי" אינם משמשים בתור פרוודור להישיבות, נתפלא נא על עצמנו גופא, כי הלא עובדא היא, שבי"ס של "המזרחי" אינם מגדלים כלל מזרחיים ובוגרי בי"ס שלנו נכנסים לתוך כל המפלגות, אך במפלגת המזרחי נעדר מקומם וכמובן שגם על האגודה אינם חשודים כלל וכלל. כל המזרחיים שיש לנו, דוקא מאלה שלא קבלו חנוך מזרחי וחנוך מזרחי מוביל לכל הרוחות שבעולם, אך לא לרוח "המזרחי". הילדים בבואם לביתם אוהבים לספר על כל הגבורים והמשוררים הלאומיים החדשים שלנו, אבל אינם אוהבים לספר כלל ע"ד גבורי הרוח ושירי התורה שלנו. אל לנו לתלות את הקולר הזה, לא בתלמידים ולא בהורים, אלא ב"המזרחי" גופא.

בספרו "הבעיות הרוחניות שבציונות" כותב הרב מ. א. עמיאל:

היו ימים, שתלמידי בי"ס המזרחי היו ארבעים אחוז מכל תלמידי ביה"ס ביישוב ועכשיו עמדו על עשתיס וארבע בערך. כמה אחוזים מהם נשארים אחר כך בחוץ מחנה המזרחי? אדרבא צאו ובדקו את הנוער בכל המחנות שלנו ותראו כמעט רק כאלה שזה מקרוב כמעט תמול באו מן הגולה ואיפה הם בני ציון היקרים. יש אולי איזה מאות, "בני עקיבא" וכדומה בארץ, אבל הלא מכתלי ביה"ס של המזרחי כבר יצאו רכבות במשך הזמן, איפה הם כולם?

"דמינה מחריב בה, דלאו מינה לוא מחריב בה". בי"ס הכללים בחו"ל אינם מזיקים כ"כ לבי"ס שלנו, דלאו מינה הוא ולא מחריב בה, אין שום זיקה וקשר ביניהם ואין שום צד השוה המאחדם. לא כן כאן בא"י שגם ה"כלליים" המה משלנו וככלליים שלהם כפרטיים שלנו, כולם נכנסים תחת רשת אחת וצורה אחת להם, הנה זהו בכלל "דמינה מחריב בה".

החנוך שלנו מיוסד ע"פ פרוגרמה השטחית, הקטנות דמוחין שלנו: "א"י לעם ישראל עפ"י תורת ישראל" כאילו אין בינינו ובין הציונים החפשים, רק הבדל של שלשת המלים האחרונות ובשני הדברים הראשונים, "א"י לעם ישראל" אין שום פלוגתא וחלוקי דעות בינינו. וכאילו גם אנחנו מסכימים כמורהם, שאפשר לנו לפרש את "א"י ועם ישראל גם בפירוש חילוני לגמרי. הקטנים שלנו, שכבר משתר ילדותם מתחנכים ברוח פרי גירסת שטחית זו, שממנו אפשר לטעות, שגם העם וגם הארץ קודמים לתורה, שבאה רק בתור "קנח סעודה", בתור "אפיקומן" שיוצאים בו בכוח, להם מוזק הדבר ביותר.

ההבדל בינינו ובין ביה"ס הכלליים לא צריך להיות רק בזה, שלאחרונים יש רק יסודות אידיאולוגיים של אחד העם והרצל ולנו יש נוסף על זה גם היסודות של משה

רבנו, להבדיל, — אלא שעלינו לדעת שהיסודות של משה רבנו הנה בסתירה גלויה ליסודותיהם שלהם.

חניכי ב"ס שלנו אינם יודעים מסתירה שכזו ובכלל הם יודעים לספר יותר על תולדות חייהם ומעשיהם של הרצל וביאליק, למשל, מאשר על רש"י ורמב"ם ז"ל. והאם יפלא איפה הדבר, שבהגויים נעשו חשימים, הם מתחילים להביט על ההוספה של "ע"פ תורת ישראל" כעל סרח העורף. כי הילדים יותר ממה שלומדים את התורה שבכתב זהתורה שב"ע"פ לומדים הם את התורה שבלב, שבלב המורים, ואם לב המורים מלא סתירות ונגודים, קרעים ושברים בנפש, רשויות שונות שאין אחדות ביניהן, האם אפשר שנפש הילדים תשאר בתמימותה. אלו הן סיבות הקללה הכי גדולה במחננו, קללת "בנים ובנות ולא יהיו לך".

ב"במשור" מיום ג' שבט תש"א כותב הרב עמיאל :

ואם אנו רואים בהמורח, ש"תולדותיהם לאו כיוצא בכם" — של האבות והתלמידים ובתוכם גם תלמידיהם של מורים ותיקים במורח — הנה הסיבה לכל זה היא, מה שהדבק הזה, דבק של דת ולאומיות במובן של דבק משני דברים איננו בן השמים, שנגזר עליהם שיהיו בבחינת עקר ועקרה, ולא נעיל הרבה, אם אפ"ו נחליף את המורים, באם לא נעמוד על מוחלפת השיטה.

בהמשך מאמרו זה ב"במשור" מיום י"ז שבט תש"א הוא כותב :

ואם בודאי הגוימו אלה שונאי המורח, בהפיצו זה לפני חדשים אחדים, שמועות, כי על שאלונים של ביה"ס "המורח" היתה גם שאלה: איזה למוד בכלל התלמידים הוא הכי שנוי? ונתקבלה תשובה, שזהו למוד התלבוז. אם כי שמועה זו היא כוזבת, כי כו"ס אינם חשודים בכך חניכי המורח להגיד כדבר בפומבי, אבל בודאי, שהרבה תלמידים חושבים כזאת בלבותיהם פנימה.

ב"היסוד" מיום כ"ז סיון תש"ב כותב הרב עמיאל :

ואותה ההשקפה רוחת גם כאן כי החכמה וההשכלה הן רק בידועות כלליות וביהדות אין חכמה ואין השכלה אלא יש דת ולמוד הדת, וע"כ גם ביתהספר של המורח הוא ב"ס בבוכן הכללי של הגויים בכל התגון אלא רק בהוספה של דת. "בתי ספר דתיים" — ותו לא מדי.

ואננם לפי שיטה זו היתה צריכה להיות גילת הבחירת של החנוך הזה בית המדרש לרבנים, כלומר : כל מי שרוצה להיות רב בישראל עליו להיות גם ד"ר, מאחר שידעת התורה אינה נחשבת כלל לחכמה ולהשכלה, אלא שכנראה חשבו שעדיין מוקדם הוציא את המסקנא האחרונה והסתפקו לע"ע בסמינר לזרירים, שגם ביסודו יש הפרניציפ שאפילו כורה לגמרא יכול להיות דוקא מי שיש לו כל הידיעות, יאם חסרה לו אפילו ידיעה אחת, ידיעת אינו שפה זרה, עתיקה או חדשה, היא כבר אינו מוכשר לשמש בהוראה.

וכלום צריכים עוד להסביר שהשקפה זו סותרת בעיקרה את כל החיתון של הישיבות מימי קדם ועד ימינו אלה? וכלום צריכים עוד לבאר ששתי ההשקפות הסותרות זו לזו מן הקצה אל הקצה לא יכולות לדור בכפיפה אחת?

עובדה היא — ולא נועיל כלום אם נכחיש אותה — שבת' הספר של המזרחי אינם ממציאים תלמידים לישיבה, ואם יש כאלה מבין חניכיה הרי רק באופן נדיר, ממש באופן יוצא מן הכלל.

דבר ידוע, ולא סוד הוא, כי אם ישנם עוד יחידי סגולה, ילידי הארץ, שמשתלמים בישיבות — רובם ככולם קבלו את חנוכם בתלמודי-התורה שלגמרי אינם עומדים תחת השפעתו של המזרחי; ועל פי רוב נוסדו בנגוד לבתי הספר של המזרחי באותו מקום. וכלום אפשר להמזרחי להגיד שנקף אפילו באצבע קטנה לטובת בתי הת"ת.

אמנם משמחת והעובדה שכאן, בת"א, למשל, שולחים ראשי הפועל המזרחי את בניהם דוקא לאחד הת"תים, ולא לבתי הספר. אבל מאידך נראה שיש איוז הרגשה פנימית, אע"פ שמפני סבות ידועות ובלתי-ידועות לא מזכירים כלל על זה — שבבתי"ס של המזרחי לא הכל כשורה. וההורים שלכתחילה חושבים שבניהם ימשיכו לכה"ס אילו שנים את למודיהם גם לאחר גמרם את חוק הلمודים בבתי הספר העממיים — מפחדים לשלוח בניהם לבתה"ס — של המזרחי.

„כמים הפנים לפנים“. ובשביל כך ג"כ איבה מסותרת בתוך הישיבות ומנהיגיהן המזרחי כי מרגישים את הסתירה להניגוד שיש בין הישיבות ובין החנוך של המזרחי. ואין זה עיקר מה שחברי המזרחי וגם ראשי המזרחי עושים ומעשים למען הישיבות בנוגע להחזקתן. כי כאן העיקר אינו „כספנו“ אלא „זרענו“ — ואת זה שולל המזרחי.

ואם במדינה כמו ליטא הקיבנאית שמספר אוכלוסייה היהודית לא הגיעה אפילו למספר של ת"א לבד, שם למדו בישיבות הגדולות והקטנות אלפי תלמידים ואילו כאן המספר כל כך מצומצם, הנה הסבה היא מה „שאין גדיים — וממילא אין תישים“ ועל המזרחי האחריות.

ב. „במשור“ מיום כ"ח חשון תש"א כותב הרב פישמן:

חנוך המזרחי ה' מביא ברכה מרובה ליהדות, אלמלי היו בתי ספר הכלליים, מתנהלים על פיו ולפי רוחו ותכונתו וסדר הلمודים שלו. — אבל בשום אופן אין חנוך כזה מספיק בשביל חניכנו, צעירינו או אשר אנו רוצים ושואפים לחנך אותם על ברכי היהדות השלמה והמלאה.

בהמשך מאמרו כותב הרב פישמן ב. „במשור“ מיום י"ג כסלו:

המורים שלנו (מלבד יחידים שרידים), עם כל הכבוד לכשרונות הפיזיולוגיים שלהם או הם מסוגלים להשפיע על ידי מעשיהם שפע של אמונה ושל קדושה על נשמות צעירינו-חניכינו. אין בהם אותה קשיות עורף שהיתה ל„המלמד“ של ה„חזר“ הישן להגן על בית גגו"י של האומה מתוך אהבה ואמונה. חסרה בבית"ס שלנו איוז רוחניות מרוממת ומאצילה חסר נצוץ יפה, אור פנימי — חסרם קדושה. המורים שלנו לא הצליחו להכניס לתוך לבות צעירינו המתחנכים על ידם אהבה רבה לתורה ואהבת עולם ליהדות הדתית המסורתית. והסיבה היא פשוטה: גם המורים שלנו, הלא רובם עם כל דתיותם, זקוקים הם עדיין „לחיים שיש בהם אהבת תורה ויראת שמים“ בכל השלימות הראוי. האהבה לתורה ולדת שבלבות רבים מן המורים שבמחננו אנו — היא אהבה התלויה בדבר. הם משתמשים בתורתם רק בתור קרדום לחפור בה — ואת הדבר הזה יודעים ומרגישים גם תלמידיהם, חניכיהם. ולכן הם מתחמקים על כל מעשיו של המורה המחנך — גם מחוץ לכתלי בית הספר, והם יודעים מתוך הכרה ברורה כי אין בלב המורה אותה

האמונה התמימה ואותה האהבה העמוקה לקדשי אומה שהוא רוצה להכניס לתוך לבם הם יבואו והכנסו לתוך בתיים של מורי המזרחי ותוכחו לדעת כי רבים מהם גם ספרי התלמוד אינם מצויים בבתיים ועל אחת כמה וכמה שלא תמצאו אצלם לא ספרי הלכה ולא ספרי אגדה ומוסר.

בהמשך מאמרו ב"במשור" מיום כ"ז כסלו תש"א כותב הרב פישמן:

בתוך תכנית למודים של בית הספר שלנו, כלומר: של המזרחי, תופסת "ידיעת" הספרות העברית החדשה מקום רחב למדי. כשם שצריכים התלמידים שלנו לדעת פרק בתנ"ך ושער בתלמוד, כך אי אפשר להם "לברך על המוגמר" ועל הסיים אם אינם יודעים להרצות "כהלכה" על סגנונו של פרישמן ועל שירתו של ביאליק וגם של — גורדון... "והא בלי הא לא סגי". וכמה מכאבי ומחפיר הדבר אם למשל (אין זה משל אלא עובדה!) בבית הספר שלנו, צריכה ומחובבת בתישראל כשרה לכתוב "חבור" או להרצות בעל פה על תוכן השיר "קוצו של יוד" ליל"ג שהרבה יותר ממה שיש בו שירה — יש בו מן הלגלוג והולוזל כלפי היהדות המסורתית בכלל וכלפי גדולי רבני ישראל בפרט.

אבל בתי ישראל תמימה זאת שאבותיה הכניסו לתוך בית הספר של המזרחי על גנת לחנכה לדת וליהדות המסורתית — איננה יודעת מכל זה. בתוך כותלי בית הספר הדין לאומי מחייבים אותה לשנן את שיריה התלוי של גורדון שהיה לועג לכל קדשי מסורת ישראל, שהיה שונא תכלית שגאה את היהדות הדתית ושגם "לחבת ציון" התיחס בבטול והתול ובבתי צחוק אשמראית, ומתוך "שירו" זה היא קולטת לתוך מוחה ולבה את ההכרה כי רב מישאל, נשמתו תחרית, אין בה אף אחת מן המדות המשובחות שנצטיינו בהן זרע קודש, בני ברית: על ממון ישראל עינו לא תחוס, דרך שלום לא ידע חמלה לו זרה; ואני שואל את המורים שלנו ואת המפקחים על חנוך המזרחי: האם חושבים הם כי סופר-משורר כזה שנגע ופגע לא פעם אחת בנשמת נשמתנו ושהיה סורק את בשר מסורתנו במסרקות של ברזל — אם משורר-סופר זה אשר קופה של איבה ומשטמה ליהדות המסורתית ונושאי-דגלה תלויה לו מלפניו ומאחוריו מסוגל להכניס בלב חניכיו אהבה וחבה לקדשי ישראל ומסורתו? בשורה אחת עם הקריאה בספרי קודש מכניסים אנו גם את הקריאה בכתביו של פרישמן, בלי הבדל ופדות בין קודש לחול, וכך מצטייר במחו הרך של הילד שלנו כי גם סופר זה הוא אחד מאלה שבנו את ספרות ישראל, והוא הילך וקורא אחרי כן, אם מתוך הוראה מצד המורים או מתוך רצון עצמי, את ספרו "במדבר" שכולו מלא חרוף וגדוף כלפי תורת משה ורבין של הנביאים; ושוב אני שואל: האם מאמינים הם מורי המזרחי ומפקחי ציכית ביו של סופר זה (כבודו בתור סופר במקומו מונח) שהיה זורק כפעם בפעם קורט של חלחית וקורטיב של מרה כלפי מסורת האומה — מסוגלים לחנך את בנינו ובנותינו ברוח דת-לאומי, יהדותי ומסורתי?

הנה זכינו לעד המפקח על בתי ספר של "המזרחי" ויכה את מוסדות החנוך שלנו בספר "תרומות" בשביל תלמידים בני שנים עשרה שנה ומה נחזה בספר למוד או קריאה זה? אינו "כרסטומאיה" ילדותית של קודש וחול בלי כל תחומים והבדלה כל-שהיא. מאמר קצר מתוך מדרש בראשית-רבה על יד שירו של טשרניחובסקי, מאמר תלמודי במסכת תענית מכורך עם שירו של אביגדור המאירי, מסכת סוכה עם שמעוניוביץ, חנא דביאליוט עם יליג ועם מסז, רבי משה ליב מססוב עם בורלא (ובורלא בראש ו),

רמב"ם עם אשר ברש ועם שלום אש והכל בצחצח חדא ובכנופי' ובלי כל גבולים ותחומים. וכמה זלוול יש בתוכה כלפי המקורות של ספרי חז"ל הראשונים, כמה עם הארצות ובורות מתגלה ב"כרסטומטי" זו.

אבל ג'דעתי כל הספר כולו על שלשת ירכיו תעודת עניות הוא — להחנוך שלנו. אם תלמידים בני שתים עשרה — ארבע עשרה שמתחנכים בבית ספר דתילאומי, אין להם ידיעה על ערכה של תורה, של ארץ ישראל, של שבת ושל מועדים מתוך מקור התלמוד והמדרש אלא שצריכים הם לקרוא על זה פרוריאגדות שנבלעים ובסלים ברוב של פרקי שירה וספרות יפה של הספרות החדשה — הרי זה מגלה את כל עניונו של החנוך שלנו וזיונו. חנוך דתילאומי, כפי שעלה במחשבתם של יוצרי החנוך הזה צריך, שגורו. מקורי. שרשי, צומח ומתפתח ויונק את לשד החיים שלו מתוך ספרות שהיא כולה ותיתלאומית ושגם סופרית ומחבריה היו כולם נאמנים לדת ולמסורת אבות. חנוך דתי, תורני, הנעקר משרשיו העמוקים ושנשבר חוסי השדרה שלו — זהו חנוך מזויף ומסורס.

מר מגן כותב ב"נתיבה", בטאונו של הפועל המזרחי, חוברת ו' :

סוד גלוי הוא שהחנוך המזרחי נמצא במצב של ירידה רוחנית בשנים האחרונות. זה עשר שנים שישנם מחזורים מבתי ספר של המזרחי ולא ראינו בהם את מחנה המגשימים, לצערנו נמצאים הם בכל ארגוני הנוער והבריתות למיניהם והם אפילו מראשי המדברים שם ולא עוד אלא שפשה הנגע גם בבתי ספר עצמם. השפעות שונות מארגוני נוער העומדים מחוץ ליהדות התרדית ונגדה. קיים ציד נפשות מתוך בית הספר. אצל כמה מתלמידי בתי הספר התכוונים של המזרחי ומי שמכיר אותם יודע זאת, השתרשה הדעה שעצם למודם בבית ספר מסוג זה, אינו מחייב אותם להיות יהודים חרדים, אלא שיש להזהר מחלול שבת בפרהסיא. דתיות ממש, מאן דכאר שמי, כמה נוח באמת להיות מורה בבית ספר מזרחי. חיות מיוחדים אינם נדרשים ממנו, גם עול תרי"ג מצות אינו מכביד עליו ביותר. יבקר פעם בשבוע בבית כנסת ימצע מחלול שבת בפרהסיא וכבר יצא ידי חובתו.

מנהיגי „המזרחי“, שהכירו יפה את מצב הנכס ואת תוצאותיו, לא נרתעו בכל זאת מלחתור תחת מאמצי של אגו'י לקבל את הילדים למסודות החנוך הדתיים באמת ולא חששו מפני האחריות המוסרית שהם מקבלים על עצמם לגבי נשמות הורי הילדים והשתדלו בכל עוז להעביר לחנוכם את הילדים, שבקשו חנוך דתי שלם.

עלית הנוער של המזרחי

מה היו תוצאות חנוכם של ילדי עלית הנוער מגרמני' שנקלטו במסגרת מקומות הקליטה של „המזרחי" ?

על פגישת מדריכי „המזרחי" שהתקיימה בכפר פינס באלול תש"א מוסר מר פנחס רוזנבליט ב„עלים" בטאון לשכת עליית הנוער (טבת תש"ב) :

הודגש גם הצורך לדאוג לספול ראוי בסדור מעשי וליצירת סביבה מתאימה לבודדים בעיר, בהתחשב עם העבודה שרוב חנינם של הבודדים עובד עד כה את המסגרת הדתית והתנועתית.

מר י. הורביץ כותב בספרו „בוגרי עלית הנוער“ שיצא בהוצאת לשכת עלית

הנוער :

יש לציין שרק בין בוגרי הנוער הדתי מוצאים אנו מספר מה של נוער המצטרף לזרמים התישבותיים אחרים (בעיקר ל„השומר הצעיר“). לפי עדות מספר בוגרים, משמיע הטיוול והפגישות עם חברות נוער לא דתיות בעמק ומגליל — השפעה מכרעת, קיימת גם הזדהות מסוימת בין הצלחת החנוך לקבוצה ובין הצלחת החנוך הדתי. הנוער שאינו מצטרף לקבוצה הדתי, אינו מצטרף לתנועת ההתישבות הכללית ומתרחק בעיר ברובו המכריע גם מחיי המסורת ודת. במידה שהנוער מתארגן בכלל, הרי מתארגן הוא יותר בהסתדרות הכללית מב„הפועל המזרחי“ סיבות התפתחות זו אין לבקש כמובן בחנוך הנוער בלבד, אלא גם בהשפעת הסביבה החלוצית של אותו צבור בו חי הנוער עם גמר הכשרתו. אך אין ספק — וגם זה שמעתי — שחלק הניער מזהה את החנוך הדתי עם החנוך הקבוצי — ואי הצטרפות לקבוצה, היינו אי קיום מצוה חנוכית אחת, גוררת אחריו פרוק עול החנוך בכלל.

הרי שמחבר המחקר קובע, „שהמדריכים של המזרחי לא ידעו או לא רצו למונע את הפגישות בין הנוער שלהם ובין הנוער הבלתי דתי והחנוך שנתנו יצר את הרושם כאילו ההצטרפות לקבוצה מהווה חלק מהתחובה הדתית ומשום כך כל מי שסרב להשאר בקבוצה, ראה את עצמו גם פטור מעול מצוות.“

באותו ספר מוסר המחבר מספרים על הדרך בחיים, שבה בחרו חניכי עלית הנוער של המזרחי :

	צעירים	צעירות	ס"ה
בקבוצים	42.6%	26%	34.3%
בודדים	54.5%	69.7%	62.1%

יש להעיר כי על חשבון הקבוצים זקפו גם את חניכי עלית הנוער של המזרחי, שהצטרפו לקבוצים בלתי-דתיים, ועל הבודדים הרי יש לנו עדויות מפורשות הנ"ל, ממקורות מוסמכים ביותר, כי רובם יצאו לתרבות רעה. כך נצור לנו תמונה מעציבה מאד על אחוז החניכים שנשאר שומר תורה.

לעומת זאת יצויין הכוון שבחרו להם חניכי עלית הנוער של אגו"י, שנתחנכו בשלושה מוסדות : קבוץ „נוער אגודתי“ כפר סבא, קבוץ „חפץ חיים“ גדרה ופנימית „חורב“ ירושלים.

בקבוץ „נוער אגודתי“ בכ"ס היו 26 בני נוער במסגרת עלית הנוער מהם 19 צעירים ו-7 צעירות. מבין הצעירים הלכו 8 לישיבות, 3 כנוטרים בסלוגות חדתיות, 7 נשארו בקבוץ נוער אגודתי ואחד בודד. מבין הצעירות נשארו חמש בקבוץ נוער אגודתי ושתים התחתנו מחוץ לקבוץ. החניכים כולם ישארו חברים מאורגנים באגו"י.

בקבוץ „חפץ חיים“ בגדרה היו 20 בני נוער במסגרת עלית הנוער מהם 13 צעירים ו-7 צעירות מבין הצעירים נשארו 2 בקבוץ, 3 בודדים ו-8 הלכו לישיבה. מבין הצעירות נשארו 6 בקבוץ, 1 בודדת. כולם נשארו במסגרת אגו"י.

מפנימית, "חורב" מחזור א' תש"א 25 בני נוער במסגרת עלית הנוער מהם 18 בנים ו-7 בנות. מהבנים הלכו 11 לקבוצ, "חפץ חיים" בגדרה. 6 לשיבה, 1 למקוה ישראל לחבורת הפועל המזרחי. מהבנות הלכו 6 לקבוצ, "חפץ חיים", 1 בודדת.

מחזור ב' מפנימית, "חורב" תש"ג. 23 בני נוער מהם 11 בנים, 12 בנות. מהבנים הלכו 4 לקבוצ, "חפץ חיים", 2 ממשיכים ב"חורב", 3 לבית הוריהם, 2 בודדים. מהבנות הלכו 10 לקבוצ, "חפץ חיים", 1 ממשיכה ב"חורב", ו-1 בודדת.

אם נצרף את כל המספרים הנ"ל באחוזים נקבל:

ס"ה	צעירות	צעירים	
63.5	84.7	42.4	בקבוצי אג"י
	—	36.5	בישיבות
18.2	15.3	21.1	בודדים

על מצב התורה במסגרת עלית הנוער של "המזרחי" תעדינה הרשימות הבאות: מר צ. דיאמנט, מנכ"ל מדרוך מזרחי, כותב ב"עלים" (טבת תש"ב) במאמרו על למוד התלמוד בחברת הנוער:

לימוד התלמוד צריך להיות בקרב הקבוצות הדתיות לימוד של חובה. יש להנהיגו בכל הכיתות ולהגיע בשנה השניה עד כדי לימוד של שעה ליום. מתוך הגסיון הובר לי שבהרבה קבוצות מזלזלים בלימודים אלו. יש קבוצות שהנהיגו את המקצוע הזה כלימוד רשות: סידור זה יש לשלול בהחלט. אין להסתפק כמקורות לדתיותנו רק בתנ"ך ויחד עם זה לדייק במצות המעשיות. שכמעט אין למצוא את הקשר ביניהם ובין המקור הראשון בלי התורה שבעל פה.

נחשש נא את המושגים של ההלכה בכל השטחים החשובים שבחינו ונוציא את המסקנות המעשיות. אגב לימוד התלמוד יש להראות את התפתחות ההלכה אצל הפוסקים עד גיבושה במצות הדתית שאנו נוהגים היום. אפשר להתחיל בכל הכיתות בלימוד המשנה — אצל המתחילים בהוצאה המנוקדת והמפורשת ע"י ח. ג. ביאליק, בכיתת המתקדמים לעבור לגמרא, ואצל המתחילים להתחיל, לפחות בשנה השניה, את לימוד הגמרא.

אחרי שיטת לימוד שכזאת מה פלא איפוא, אם אחד מבני הנוער כותב בעתון קיר, שמוציאה חברת הנוער בשדה יעקב. (מצוטט ב"ספר עלית הנוער" דף 418):

החברים שנכנסים לעלית הנוער, מביאים אתם ידיעות מעטות בספרי הקודש וגם השנתיים אינן ממלאות את החסר והתוצאה היא שהחברים יוצאים אמנם דתיים מבחינת קיום המצות, אבל הם נשארים "עמי הארץ" לכל ימי חייהם, כי אחרי כן כמעט אין להם אפשרות להשתלם.

בספרו הנ"ל של מר הרבניץ נמסרים מספרים על המקצועות שבוגרי עלית הנוער של המזרחי בחרו להם. בין כל מיני מקצועות נפקד מקומו של אחד והוא מקצוע התורה — הישיבה, אשר בה בחרו 36.5 אחוז של בוגרי עלית הנוער של אג"י.

האם האוירה הדתית השוררת בקבוצי "הפועל המזרחי" מתאימה לחינוכם הדתי המלא של בני הנוער? על כך כותב חבר קבוצ "יבנה" ב"משור" מיום כ' אדר א' תש"ב:

„אי אפשר להעלים עין מזלזול במצוות מעשיות מסוימות מצד חלק מחברינו המסכנות את מסגרתנו... סוד גלוי הוא שרוב מאמצינו מופנים לעניני עבודה והמשק וביחס לתורה מתפקדים אנו בתפלה חסופה ויבשה. חלק ניכר מציבורנו התליף בלא יודעים מסורת בדת. נפוצה אצלנו במדה מופרות השקפה אנושית מוסרית על הדת, מדגישים במיוחד את הערך החברותי שבה את ה„לתקן עולם“ יותר מאשר „במלכות שדי“, את חוקי התורה כאמצעים ולא כמטרה וכל זה גורם להחלשת הרגשת האמונה הצרופה ולזלזול מסוים במצוות מעשיות. התנהגותי הפרטית של ההבדל מסמלת סמל וגורם תנוכי לבאים אחריו. החברים הצעירים החיים בפנים המסגרת והבאים במגע אישי עם מגשימי מפעלי מושפעים מהם במשרין לאור המעשה, יותר מאשר לאור החוץ.“

מר יוסף קנדלר, ששמש במשך כמה שנים נוטר בכפר הנוער הדתי, מוסר פרטים על ההוי הדתי שבמוסד הזה:

רק חלק מהמדריכים משתתף בתפילה בימות חול, לעומת זאת בשבת מתפללים הנערים והנערות בחדר אחד ומקהלה מעורבת מלווה את התפילה בנגונים. דרישתו של רב המקום להפסיק במחיצה בין הנערים והנערות בשעת התפילה, נדחתה באסיפת המדריכים וצוינה כמפריעה את היחס החברותי. בשבת מתקיימות הרצאות ע"י מרצים מוזמנים, ביניהם בלתי דתיים כגון חברי קבוצ אפקים או המושב נהלל. פרופ' מרטין בובר וכו' חלק מן הנערים מתהלך בגלוי ראש, הנערות במכנסים קצרים. באופן קבוע נערכים רקודים גם סלונים מעורבים לנערים ונערות במוצאי שבת. לעתים קרובות וביחוד בשבתות מטיילים לקבוצ „השומר הצעיר“ — שער העמקים או ליגור ומקיימים אתם יחסים טובים וקשר הדוק. עד פרוץ המלחמה היו נוהגים לערוך חגיגות גדולות לכבוד הראשון במאי ואת חגיגת „קצירת העומר“ במוצאי יו"ט ראשון פסח לפי כל הפרטים המסורים במשניות ובברכה בשם ובמלכות. אופיני הוא מקרה הילד יוסף בלומנקרנץ, בן רב ועסקן אגודאי בפולין, תלמיד ישיבת לומז'ה. אחרי כבוש פולין ע"י רוס' עבר הילד בהיותו בן שלש עשרה ולמד שם במחתרת בישיבה. הילד הגיע לפני שנתיים ארצה ולפי דרישת ב"כ הפועל המזרחי נשלח בעל כרחו לכפר הנוער הדתי. הילד דרש במפגיע שישלחוהו לישיבה, מזכיר כפר הנוער הדתי, לקח את כל תעודותיו ותפצו וכן אלצו לעבור לשם. בזמן הראשון הריץ הילד מכתבים אל מר הנס בייט, מנהל לשכת עליית הנוער, וכתב כי נדר נדר ללמוד בישיבה. מר בייט ענה לו, שכעבור שנתיים ימים לשהותו בכפר הנוער הדתי, יוכל לקיים את נדרו. בהשפעת המדריכים השתנה הילד לרעה במובן דתי ופרש מלמודו. הילד מחונן בכשרונות מצוינים וידיעותיו התלמודיות רבות ומקיפות.

הנער אברהם פרנקל מילדי טיהראן, שבקר את חבריו במקוה ישראל (חברת עליית נוער של „המזרחי“) מוסר: חלק גדול של הנערים מתהלך בגלוי ראש, נערים ונערות רוצים בתערובת בכריכה המקומית.

הגדרת המטרה

בספרו „הבעיות הרוחניות של הציונות“ כותב הרב מ. א. עמיאל:

המזרחי העמיד לו בראשית הוסדו מטרה כפולה „להשפיע על החרדים מרוח הציונות ועל הציונות מרוח התורה“. אז בזמן ההוא ובמקום ההוא, בלידא העיר והסביבה, היו סכויים גם לרישא גם לסיפא. במשך הזמן נשמטה הסיפא לגמרי, המזרחי כבר נעשה מאוכזב לגמרי מלהשפיע על הציונים מרוח התורה, אעפ"י שאין המזרחי רוצה להודות בזה בגלוי. והרישא, אמנם בארצות הגולה הגדיל המזרחי כזה לעשות, והשפיע על רבבות חרדים לא רק שיהיו לציונים ע"פ גרסת המזרחי, אלא גם בלי גרסא זו, ואין מספר לרבבות החרדים שהמזרחי שמש להם גשר לעבור על ידו לתוך המחנה הציוני הכללי וגם השמאלי, או יותר נכון, שהמזרחי שמש להם רק מראה מקום לקפוץ ישר מתוך המחנה האחת לשני הסותרת לה בהחלט. אולם כל זה רק בגולה, שם באה ההשפעה ע"י זה שמעוררים בקרבם את אש האהבה החבויה בלב לציון וירושלים, אבל אין מקום להתעוררות ולהשפעה זו על היושבים כבר על אדמת ד' ששבו אלי' מתוך קרבות ויסורים רבים. נמצא המזרחי נשאר כאן קרח מכאן וקרח מכאן, מסרתו נתרוקנה כולה והוא עצמו נשאר בלי עבודה, והבטלה מביאה לידי שעמום.

בעצם נמצא תקון לבטלתו ושעמומו של המזרחי — הריהם הילדים הפליטים, העולים מיותמים ארצה ישראל, ביחס להם חדש „המזרחי“ את מנהגו מחז"ל ולהם הוא משמש „גשר לעבור על ידו לתוך המחנה הציוני הכללי וגם השמאלי, או יותר נכון הוא משמש להם רק מראה מקום לקפוץ ישר מתוך מחנה שומרי התורה אל מחנה עוזבי התורה“. אגו"י נראית לו ל„המזרחי“ כאבן נגף בפעולתו זו והוא מבקש לסלק אבן נגף זו, בכל האמצעים שבידו.